Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

СОВЕТ ЎЗБЕКИСТОНИ

Газета
1918 йил 21 июндан
чиқа бошлаган

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитети,
Ўзбекистон ССР Олий Совети ва Министрлар Советининг органи

№ 232 (20. 200) • 1988 йил 9 октябрь • якшанба   Баҳоси 3 тийин.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ СИЁСИЙ БЮРОСИДА

КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси 6 октябрь куни бўлган мажлисида СССР Министрлар Совети тақдим этган 1989 йилда СССРни иқтисодий ва социал ривожлантириш давлат плани ҳамда давлат бюджети лойиҳаларини кўриб чиқди.

Мажлисда таъкидланганидек, беш йиллик планларига ҳамда меҳнат коллективларининг таклифларига асосланиб тузилган план лойиҳасида ишлаб чиқариш потенциалидан тағин ҳам тўлароқ фойдаланиш, ресурсларни фаоллик билан тежаш асосида экономиканинг социал йўналишини кучайтириш, ижтимоий ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш кўзда тутилган. Унинг муваффақиятли амалга оширилиши умуман ўн иккинчи беш йиллик топшириқларининг бажарилишини ва 1991—1995 йилларга мўлжалланган планни тузиш шартларини кўп жиҳатдан белгилаб беради.

Муҳокама қилиш жараёнида фан-техника тараққиётини жадаллаштиришга, озиқ-овқат масаласини ҳал этишга, халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш, маиший хизмат кўрсатишни янада ривожлантиришга, капитал қурилиш ишларини такомиллаштиришга қаратилган бир қанча мулоҳазалар ва таклифлар айтилди. Мамлакатнинг молиявий аҳволини соғломлаштириш, халқ хўжалигининг ҳамма соҳаларида харажатларни қисқартириш, ижтимоий ишлаб чиқа-

(Давоми учинчи бетда).

ОРОЛ ДЕНГИЗИ ВА ОРОЛБЎЙИ МУАММОЛАРИ—ДИҚҚАТ МАРКАЗИДА

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг «Орол денгизи районида экология ва санитария вазиятини тубдан яхшилаш, унинг ҳавзасида ер ва сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш ҳамда уларни муҳофаза қилишни кучайтириш чоралари тўғрисида»ги қарорини бажариш соҳасида Ўзбекистон ССР партия, совет ва хўжалик органларининг вазифалари республика партия-хўжалик активларининг 8 октябрь куни Нукусда бўлиб ўтган йиғилишида муҳокама қилинди.

Йиғилиш ишида область партия комитетларининг биринчи секретарлари, министрликлар ва идораларнинг, илмий-тадқиқот ва лойиҳа институтларининг раҳбарлари, совет, касаба союз ва комсомол органларининг, халқ контролининг ходимлари, ижодкор зиёлиларнинг вакиллари иштирок этдилар.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Р. Н. Нишонов доклад қилди.

Доклад юзасидан музокараларда СССР Гидрометеорология давлат комитетининг раиси Ю. А. Израэль, Қорақалпоғистон область партия комитетининг биринчи секретари К. С. Саликов, Ўзбекистон ССР соғлиқни сақлаш министри С. М. Баҳромов, СССР мелиорация ва сув хўжалиги министри Н. Ф. Васильев, Хоразм область партия комитетининг биринчи секретари Р. М. Худойберганова, Чимбой ишлаб чиқариш ремонт-экспериментал бирлашмасининг экскаваторчиси Ж. Камолов, Қорақалпоғистон Ёзувчилар союзи правлениесининг раиси Т. Қаипбергенов, Хоразм область Хива районидаги Фрунзе номли колхознинг раиси А. Мадраимов, «Каракалпакирсовхозстрой» бирлашмаси «Целинник» кооперативининг раиси Н. П. Нелюбов, Ўзбекистон ССР Мелиорация ва сув хўжалиги давлат комитетининг раиси Э. Т. Турсунов, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси республика ишлаб чиқарувчи кучларини ўрганиш кенгашининг раиси С. К. Зиёдуллаев, Ўзбекистон ССР Табиатни муҳофаза қилиш давлат комитетининг раиси Т. А. Алимов сўзга чиқдилар.

Йиғилишда КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг қарорида белгиланган чора-тадбирларни амалга ошириш умумхалқ иши бўлиб қолиши керак, бу тадбирларнинг бажарилиши Ўрта Осиё ва Қозоғистоннинг бутун аҳолиси тақдири учун катта аҳамиятга эга, деб таъкидланди.

Ўзбекистонда сув ресурсларидан фойдаланиб, сўнгги ўн йилликларда 1,5 миллион гектар дашт ва чўл ер ўзлаштирилди. Ана шу ўзлаштирилган ерларда миллионлаб одамлар яшамоқдалар ва меҳнат қилмоқдалар. Бироқ қўриқ ерларни ўзлаштириш нокомплекс, исрофгарчилик билан олиб борилди. Замонавий агротехникани жорий этиш, сувдан оқилона фойдаланиш тадбирлари таъминланмади.

Бунинг натижасида республика ва умуман регион Орол денгизи сувининг камайиши, сув камчиллигининг кучайиши, Орол бўйида мураккаб санитария-эпидемиология вазияти муаммосига дуч келди.

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг қарори барча меҳнаткашларни ана шу муаммоларни тубдан ҳал этишга сафарбар этади. Бу ҳужжатда бўлажак улкан ишларнинг ҳамма жиҳатлари аниқ-равшан ва комплекс ифодаланганлигини йиғилиш қатнашчилари таъкидлаб ўтдилар. Шуни айтиш кифояки, яқин 10-15 йилга мўлжалланган мелиорация, ирригация ва ер тузиш тадбирларининг ҳажми бутун Совет ҳокимияти йилларида регионда бу соҳада қилинган ишларга тахминан тенг келади. Айни пайтда инвестиция сиёсати қатъий ўзгартирилади. Маблағлар ерларни комплекс реконструкциялашга коллектор-зовур шохобчаларини қайта қуришга сарфланади. Бир неча магистрал коллекторлар қуриб, уларнинг сувини Оролга ташлаш кўзда тутилган.

Мелиорация жиҳатдан тубдан ўзгартириш ҳозирги муаммоларнинг ҳал этилишини таъминлабгина қолмай, шу билан бирга бебаҳо табиат ресурслари келгуси авлодларга ҳам сахийлик билан хизмат қилишига кўмаклашмоғи лозим.

Қарорда Орол денгизининг сув запасларини тўлдириш кўрсаткичлари белгилаб берилган. 1990 йилдаёқ об-ҳаво шароитларидан қатъий назар, Оролга деярли 9 куб километр сув келиши гарантияланади. 2005 йилга бориб бу рақам ҳар йили 21 куб километргача етади. Йиғилишда Оролни тўлдиришнинг қўшимча манбаларини қидириб топиш зарурлиги таъкидланди. Сувдан фойдаланиш режимини қатъий тартибга солиш керак. Чунки ҳозир суғориш системаларининг фойдали коэффициенти атиги 0,63 ни ташкил этади, Қорақалпоғистон АССР ва Хоразм областида эса сувнинг ярми далага етиб бормаяпти. Республикада сувни тежашнинг тармоқ программаси ишлаб чиқилган. Беш йилликнинг учинчи йили тугаб бормоқда, лекин натижа кутилган даражада эмас.

Сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш ишларини ердан фойдаланиш хусусидаги ана шундай ишлардан ажратиб бўлмаслиги таъкидлаб ўтилди. Ана шу масалалар комплекс ҳал қилинмаганлиги оқибатида ҳозир асосий қишлоқ хўжалик экинлари ҳосилдорлигининг камайиши каби ташвишли тенденция пайдо бўлди.

Йиғилишда КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети қарорининг аниқ социал йўналиши, унда санитария ва экология вазиятини яхшилаш масалаларига устун даражада эътибор берилганлиги таъкидлаб ўтилди. Бу эса инсон тўғрисида ғамхўрлик қилишни диққат марказида тутаётган партиянинг бош йўлига тўла мос тушади.

Йиғилиш қатнашчилари резолюция қабул қилиб, унда барча ташкилотларни ва ҳар бир гражданни Орол денгизи районида экология ва санитария вазиятини яхшилаш, одамларнинг турмуш шароитини ошириш вазифаларини бажаришга ҳисса қўшишга даъват этдилар.

Йиғилишда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Бюросининг аъзолари ва аъзоликка кандидатлар Д. Д. Берков, Ғ. Ҳ. Қодиров, П. Қ. Ҳабибуллаев, Ҳ. Алимова, И. Ҳ. Жўрабеков, А. С. Ефимов, Б. Ф. Сатин, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми Раисининг ўринбосари А. П. Романовский, республика Министрлар Совети Раисининг ўринбосари, Ўзбекистон ССР Госплани раиси И. Искандаров, СССР соғлиқни сақлаш министрининг ўринбосари А. И. Кондрусев иштирок этдилар.

(ЎзТАГ).

ОРОЛ ТЎҒРИСИДА ҲАММАМИЗ ВА ҲАР БИРИМИЗ ЖОН КУЙДИРИШИМИЗ КЕРАК

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Р. Н. НИШОНОВ доклади

Ўртоқлар! XIX Бутуниттифоқ партия конференцияси бўлиб ўтганидан кейин орадан уч ой вақт ўтди, конференция мамлакатимизнинг келажагига тааллуқли мислсиз қарорлар қабул қилди. Бу қарорлар ўзгаришларнинг ажралмас таркибий қисми ва айни пайтда бу ўзгаришларнинг қудратли тезлаткичидир.

КПСС Марказий Комитетининг 1988 йил сентябрь Пленуми қарорлари конференциянинг партия авангардлик ролини ошириш ҳамда қайта қуришни янада чуқурлаштиришга доир йўл-йўриқларини амалга ошириш борасида қонуний қадам бўлди.

«Ҳозир жамиятни қайта қуриш ва янгилаш янги босқичга кирди, — деди КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси М. С. Горбачев СССР Олий Советининг навбатдан ташқари сессиясида сўзлаган нутқида. — Эндиликда жўшқин муҳокамалар ва митинглар, ўтмишдаги хатоларни таҳлил қилиш билан кифояланиб бўлмайди. Амалда олға томон ҳаракат қилиш, ишимизнинг ҳамма соҳаларида ва айниқса, гап халқ турмушининг шароитлари тўғрисида борадиган соҳаларда ишларнинг реал аҳволини яхшилаш лозим».

КПСС Марказий Комитети ва Совет ҳукумати партия XXVII съезди ва XIX Бутуниттифоқ партия конференцияси стратегик йўл-йўриқларини жадаллик билан амалий ҳаракат изига солиб, республикалар, ўлкалар ва областларни иқтисодий ва социал ривожлантиришнинг, кўп миллатли Ватанимизда фаровонликни ошириш, табиатни ва аҳоли саломатлигини муҳофаза қилишни кучайтиришнинг мураккаб муаммоларини ҳал этишга жуда катта эътибор бермоқдалар.

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг «Орол денгизи районида экология ва санитария вазиятини тубдан яхшилаш, унинг ҳавзасида ер ва сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш ҳамда уларни муҳофаза қилишни кучайтириш чоралари тўғрисида»ги қарори бунинг янги ёрқин далилидир. Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистон меҳнаткашларининг ҳаётий манфаатларига мос келадиган бу ҳужжатнинг тайёрланиши ва қабул қилинишининг ўзи регионнинг энг мураккаб муаммоларидан бирига илмий жиҳатдан асосланган ҳолда чуқур ва комплекс ёндашувнинг намунаси бўлиб хизмат қила олади.

Қарор қабул қилинишидан олдин жуда катта ва хилма-хил тайёргарлик ишлари амалга оширилди. КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг қарори билан СССР Гидрометеорология давлат комитетининг раиси Ю. А. Израэль бошчилигидаги мамлакатнинг атоқли олимлари, иттифоқдош республика министрликлари ҳамда идораларининг масъул ходимларидан иборат нуфузли давлат комиссияси тузилди. Ҳар хил вариантлар таҳлил қилинди, маҳаллий партия, совет ва хўжалик органларининг таклифлари пухта кўриб чиқилди, матбуотда босилган мақолалар, жамоат ташкилотларининг, хусусан Ўзбекистон Ёзувчилар союзи ҳузуридаги Оролни қутқариш жамоатчилик комитетининг, бошқа жамоат ташкилотларининг фикри ҳисобга олинди. Ҳужжат лойиҳалари СССР Фанлар академиясида, СССР Давлат агросаноат комитетида, Госпланда, СССР Министрлар Совети ва КПСС Марказий Комитетида бир неча бор муҳокама қилинди.

Бу эса ғоят муҳим қарор қабул қилишга имкон берди. Бу қарорнинг амалга оширилиши умумхалқ ишига айланиши керак ва Ўрта Осиё республикалари ҳамда Қозоғистоннинг ҳозирги ва келажак авлодлари учун жуда катта аҳамиятга эга бўлади. Бу қарор Туркистон ўлкасида ерларга сув чиқариш тўғрисидаги Ленин декретининг бевосита давоми ва янги тарихий босқичда унинг янада ривожлантирилишидир. Тўла асос билан шуни айтиш мумкинки, Ўрта Осиё республикаларида бутун мамлакатнинг ёрдами билан амалга оширилган улкан мелиорация ишлари партиямизнинг ўлка ишлаб чиқарувчи кучларини ривожлантиришга қаратилган миллий сиёсатининг таркибий қисми бўлиб қолди.

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг қайта қуриш даврида, ўтмиш практикасини танқидий идроклаш вазиятида қабул қилинган янги қарори бир жиҳатдан мелиорациянинг аҳамияти тўғрисидаги ленинча кўрсатмаларни ривожлантиради, иккинчи жиҳатдан ўтмишдаги бир томонлама ёндашув, катта хато ва нуқсонларни истисно қилади.

Равшанки, Мирзачўл, Сурхон-Шеробод, Қарши, Жиззах даштлари, Марказий Фарғона ва Амударёнинг қуйи оқимида ўзлаштирилган бир ярим миллион гектар ерда миллионлаб киши яшамоқда ва меҳнат қилмоқда, бу ерларда юзлаб янги хўжаликлар ташкил этилган. Ўзлаштирилган ерлар пахтанинг анчагина қисмини, шолининг салкам 40 процентини, мева ва узумнинг учдан бир қисмини, сабзавот ва полиз экинлари маҳсулотларининг тўртдан бир қисмини етказиб бермоқда.

Шу билан бирга буларнинг ҳаммаси бизнинг катта нуқсонларимизни яшира олмайди, айниқса, оқлай олмайди. Партия, совет, хўжалик органлари қўриқ ерларни ўзлаштиришга давлатнинг жуда катта маблағларини сарфлаб, бу ишларни кўпинча пухта ўйламай, исрофгарчилик билан, нокомплекс амалга оширдилар, лойиҳаларда сув кўп сарфланадиган технология асос қилиб олинди, замонавий агротехникани жорий этиш таъминланмади. Бунинг оқибатида бир томондан ерларнинг анчагина қисми захлаб, шўр босиб, ишдан чиқиб қолмоқда, иккинчи томондан эса биз сувнинг етишмаслигига дуч келдик. Бу эса Орол денгизининг ҳолатига, умуман региондаги экология вазиятига жуда салбий таъсир қилмоқда.

К. Маркс ва Ф. Энгельснинг: «Табиат устидан эришган ғалабаларимизга маҳлиё бўлмайлик. Бундай ғалабаларнинг ҳар бири учун табиат биздан қасос олади. Тўғри, бу ғалабаларнинг ҳар бири, биринчи навбатда, биз кўзда тутган натижаларни келтиради, лекин иккинчи ва учинчи навбатда бутунлай бошқа, олдиндан кўриш мумкин бўлмаган оқибатларни келтириб чиқарадики, кўпинча улар биринчи натижаларнинг аҳамиятини йўқ қилиб ташлайди». деган гаплари ҳозир ҳам жиддий огоҳлантириш бўлиб янграмоқда. Орол денгизи худди шундай бўлди.

Эндиликда аҳволни тубдан ўнглаб олиш, региондаги инвестиция сиёсатини қатъий ўзгартириш керак. КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг қарори ҳам ана шунга қаратилган.

Бу мураккаб вазифани ҳал этишга содда ва енгил-елпи ёндашмаслик зарурлиги ҳақида огоҳлантириб ўтмоқчиман. Биз Оролни қутқариш ишларини Орол денгизини деб миллионлаб одамлар яшаётган ва меҳнат қилаётган, миллиард сўмлаб халқ маблағи сарфланган бошқа областлар ва районларни даштга айлантириш учун авж олдираётганимиз йўқ. Бошқа регионларни даштга айлантириш ҳисобига бир регионни соғломлаштириш — инсонпарварликка зид бўлган авантюра йўлидир, биз ҳеч қачон бундай йўлни тутмаймиз.

Қарорда қилинадиган жуда катта ишларнинг барча жиҳатлари ва босқичлари аниқ-равшан ва комплекс ишлаб чиқилган. Бинобарин, режалаштирилган тадбирларнинг белгиланган муддатларда, тўла ҳажмда, бажарилаётган ишларнинг юксак сифатини таъминлаган ҳолда сўзсиз амалга ошириш учун республика, область ва районларнинг партия, совет, хўжалик органлари, сув хўжалиги ва бошқа ташкилотларнинг масъулияти шу қадар юқори бўлади. Мелиорация-ирригация ишлари нокомплекс ва сифатсиз бажарилган, маблағлар планда кўзда тутилмаган объектларга сарфлаб юборилган, одамларнинг социал эҳтиёжларини менсимасликка йўл қўйилган даврлардаги қўпол хатолар ва нуқсонларни такрорлашга ҳаққимиз йўқ. Мазкур қарорни бажариш учун партия контроли ва партия талаби жуда қаттиқ ва муросасиз бўлиши керак ва шундай бўлади.

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг қарори билан бу қарорни амалга ошириш ишларига бир қанча иттифоқдош министрликлар, идоралар ва ташкилотлар жалб этилади. Булар СССР Мелиорация ва сув хўжалиги министрлиги, СССР Табиатни муҳофаза қилиш давлат комитети, СССР Гидрометеорология давлат комитети, СССР Ўрмон хўжалиги давлат комитети ҳамда бошқа Иттифоқ ташкилотларидир. Буларнинг ҳаммаси олдимизга қўйилган мақсадларга эришишда бевосита иштирок этади ва ёрдам беради.

Шу сабабли Иттифоқ министрликлари ва идоралари, шунингдек, қўшни республикалар вакиллари билан биргаликда барча позициялар юзасидан мувофиқлаштирилган ва аниқ ҳаракат планини тузиб чиқиб, уни амалга оширишга дарҳол киришиш Ўзбекистон ССР Министрлар Совети (ўртоқ Ғ. Ҳ. Қодиров), Давлат агросаноат комитети (ўртоқ И. Ҳ. Жўрабеков), Мелиорация ва сув хўжалиги давлат комитети (ўртоқ Э. Т. Турсунов), Қорақалпоғистон АССР Министрлар Совети (ўртоқ Д. С. Едгоров)нинг биринчи галда бажарадиган вазифасидир. Бунда тайёрга айёрлик кайфиятларининг заррача бўлса ҳам кўринишларига, ўз муаммоларини бошқалар ҳисобидан ҳал қилишга уринишларга ҳам, идоравий тарқоқлик, келишмай иш қилиш, маҳаллийчилик тенденцияларига ҳам йўл қўйиб бўлмаслигини алоҳида таъкидламоқчиман. Биз ҳаммамиз бутун регион манфаатларини кўзлаб, бир муштарак ишни қиляпмиз, бинобарин, ҳар бир кишининг куч-ғайрати, ҳиссаси ҳам, масъулияти ҳам бир хил, умумий бўлиши керак.

Ғоят мураккаб мелиорация, ирригация, ер тузилиши ишларини амалга ошириш керак бўлади, бу ишларнинг ҳажми Совет ҳокимияти йилларида Ўрта Осиё республикаларида бажарилган ишлар ҳажмига таҳминан тенгдир. Лекин бу ишлар жуда қисқа муддатда ўн-ўн беш йилда амалга оширилиши керак.

Энг аввало, ҳужжатда кўзда тутилган барча режаларни амалий ҳаракатлар ўзанига ўтказиш, ер ва сувдан фойдаланишни тубдан қайта қуриш ва бунга ҳал қилувчи кучларни сафарбар этиш ишларининг устун томонларини, асосий йўналишларини белгилаб олиш зарур.

Гап Ўрта Осиё регионида ва Қозоғистоннинг жанубий районларида 3 миллион гектардан кўпроқ майдонда ерларни комплекс реконструкциялаш тўғрисида бормоқда, бу эса ана шу жойдаги суғориладиган майдонларнинг 40 процентини ташкил этади.

1,7—1,8 миллион гектар майдонда коллектор-зовур шохобчаларини замонавий агротехника негизида қуриш ва қайта қуриш юзасидан ҳам ана шундай кенг кўламдаги ишларни амалга ошириш кўзда тутилган. Областлар, районлар ва хўжаликларга татбиқ қилганда эса, суғориладиган ерларнинг тахминан учдан бир қисмида коллектор-зовур шохобчалари узунлигини бир ярим баравар ва ундан ҳам кўпроқ ошириш, ҳар гектар ер ҳисобига зовурларни ҳозирги 30 метр ўрнига 40—50 метрга етказиш керак бўлади.

Бизнинг шароитимизда ғоят ўткир, айтиш мумкинки, асосий муаммо бўлиб қолган коллектор-зовур сувларини чиқариб ташлаш ва дарёлар ҳамда экинзорларни бундай сувлардан тозалаш тубдан ва мутлақо янгича ҳал қилинади. Бунинг учун Амударё ва Сирдарё бўйлаб магистрал коллектор қазиш ва уларни Орол денгизига олиб бориш режалаштирилган. Аслида булар қудратли сунъий дарёлар бўлиб, уларнинг узунлиги минг километрдан бир ярим минг километргача етади, бу коллекторлар йилига 5—6 куб километр сувни тўплаб, Оролга ташлайди. Улар амалда Ўрта Осиёдаги барча республикалар ва Қозоғистон орқали ўтади, зовур сувлари ва шўрланиш муаммоларини узил-кесил ҳал қилади.

Бунга Орол бўйида балиқчилик, ем-хашак етиштириш ва чучук сув билан таъминлаш учун бир қанча сув ҳавзалари қурилишини, шунингдек, Орол атрофидаги катта территорияларни дарахтзорларга айлантириш юзасидан ишлар амалга оширилишини айтадиган бўлсак, тўла асос билан шуни айтиш мумкинки буларнинг ҳаммаси регионда ишлаб чиқарувчи кучларни ривожлантириш учун янги истиқболлар очиб беради.

Планлар ва кўламлар ана шундай, уларнинг аҳамияти жуда бекиёс. Ўлкада фан-техника тараққиётининг ҳозирги босқичида амалда туб мелиоратив ўзгартишлар қилиш керак. Бу ўзгартишлар ҳозирги муаммоларни сифат жиҳатидан янги даражада ҳал қилибгина қолмай, ресурсларимиз, бебаҳо бойликларимиз фарзандларимиз, невара-эвараларимизга ҳам хизмат қилишига, бутун мамлакатимиз, бутун совет халқи бахт-саодати йўлида кўп карра катта самара беришига кўмаклашади.

Бу мураккаб режаларни биз ҳаммамиз биргаликда амалга оширишимиз керак. Партия ва ҳукумат олдидаги, совет халқи олдидаги, келгуси авлодлар олдидаги масъулиятимизнинг юксак мезонини ҳам худди мана шу белгилаб беради. Ҳозирнинг ўзидаёқ амалга оширилиши лозим бўлган ташкилий, сиёсий, хўжалик чора-тадбирларининг бутун комплексига худди ана шу позициядан ёндашмоқ лозим.

Бу вазифаларни бажариш учун СССР Мелиорация ва сув хўжалиги министрлиги «Аралводстрой» деган янги катта ташкилотни тузмоқда. Қорақалпоғистон АССР территориясида жойлашган барча сув хўжалиги ташкилотлари ҳам «Аралводстрой»га қўшилади. КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг қарорида СССР Госпланига СССРни иқтисодий ва социал ривожлантириш давлат планларида «Аралводстрой»га алоҳида банд билан зарур капитал маблағ ва моддий ресурслар ажратиш ҳақида топшириқ берилган.

Республика Министрлар Совети, Госплан бу масалаларни доимий контрол остига олиши, бу ташкилотни самарали ва тўхтовсиз ишлаш учун зарур бўлган нарсалар билан, энг аввало, капитал маблағ билан таъминлашда ташаббускорлик ва қатъият кўрсатиши керак.

Партия, совет ва хўжалик органлари «Аралводстрой» ва унинг жойлардаги бўлинмаларини малакали кадрлар билан тўлдириш, унинг қурилиш ташкилотларини жойлаштириш, маҳаллий ресурслар ҳисобидан транспорт, бошқа техника ва машина-ускуналар билан таъминлашда ёрдам бериш тўғрисида ғамхўрлик қилишлари лозим. Хуллас, ишлайдиган одамлар учун зарур маданий-маиший шароит яратиб бериш, савдо, маиший, медицина хизматини йўлга қўйиш даркор.

«Аралводстрой» билан бир қаторда ишни тезлаштириш учун биз республика қурилиш ва сув хўжалиги ташкилотларини ҳам ишга солишимиз лозим. Улар бажарадиган иш ҳажми икки ва уч баравар ортади. Бунга ҳозирнинг ўзидаёқ ҳар томонлама тайёргарлик кўриш керак. Госстрой, Мелиорация ва сув хўжалиги давлат комитети, «Агропромстрой» (Қ. Х. Маҳамадалиев, Э. Т. Турсунов, Б. С. Ҳамидов ўртоқлар) янги қурилиш ташкилотларини мустаҳкамлаш ва тузиш, саноат ва қурилиш материаллари базасини кенгайтириш, малакали қурувчи ва мелиоратор кадрлар тайёрлашнинг конкрет тадбирларини белгилашлари лозим. Бу вазифаларни ҳал қилишда касаба союзлари ва комсомол, бошқа жамоат ташкилотлари муҳим ўрин тутиши керак.

Илмий жиҳатдан асосланган лойиҳа ҳужжатларини ўз вақтида тайёрлашга алоҳида эътибор бериш зарур.

Республика олдида қарорни бажариш соҳасида турган вазифалар фақат юқорида айтиб ўтилган министрликлар ва идораларгагина тааллуқли бўлиб қолмайди. Барча партия, совет ва хўжалик органларимизни, ҳатто ҳар бир колхоз ва совхозни бу ишга жалб этиш лозим. Масалан, улар алмашлаб экишни ҳисобга олиб, ҳар йили мелиораторларнинг йил бўйи узлуксиз ишлаши учун мелиорация қилинадиган далаларни белгилашлари, иш сифатини қаттиқ контрол қилишни таъминлаб, ремонтдан чиқазилган ҳар гектар ер юксак самара беришига эришишлари керак.

Орол денгизига келганда эса, шундай вазият вужудга келдики, энди уни олдинги ҳолатига қайтариб бўлмаса керак. Лекин Оролни қутқариш, унинг ҳаётини сақлаб қолиш, сатҳи пасайган ҳолда сақлаб туриш мумкин ва лозим. Бу бизнинг энг муҳим гражданлик, ватанпарварлик ва интернационал бурчимиздир.

Бу ғоят муҳим вазифани бажариш учун Оролга келадиган сувнинг муайян миқдори қатъий белгилаб қўйилди. 1990 йилдан бошлаб Оролга камида 8,7 куб километр сув келишини таъминлаш, 1995 йилга бориб бу миқдорни 11 куб километрга, 2000 йилга бориб 15—17 куб километрга, 2005 йилга бориб коллектор-зовурларнинг сувини ҳисобга олганда 20—21 куб километрга етказиш зарур.

Бу миқдорни ҳар қандай об-ҳаво шароитида ҳам муқаррар ва гарантияли миқдор деб қарамоқ керак. Аммо биз сув ресурсларининг қўшимча манбаларини доимо қидириб топишимиз лозим ва бунга мажбурмиз. Масалан, ўтган йили Оролга 10 куб километр сув қуйилди, бу йил эса 23 куб километрдан кўпроқ сув келиши кутилмоқда. Демак, биз режалаштирилган иш планларини аниқ бажарсак, об-ҳаво қулай келган шароитда 1995 йилдаёқ Орол денгизига ҳар йили 20 куб километрдан 30 куб километргача сув бера оламиз, 2005 йилга бориб эса, бу миқдорни 30 куб километрдан 40 куб километргача етказа оламиз.

Яна такрорлайман, олдимизда жуда аниқ-равшан ва ғоят тиғиз вазифалар турибди. Бу вазифаларни уддалаш учун сувдан оқилона фойдаланиш ва тежаш юзасидан хилма-хил ва айни пайтда бир-бири билан боғлиқ бўлган ишлар комплексини амалга оширишимиз зарур. Лекин бунда қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш камайиб кетишига йўл қўймаслигимиз, балки анча кўпайтирилишини таъминлашимиз керак.

Бу муаммони қандай омиллар ҳисобига ҳал қилиш лозим? Энг аввало, суғориш системалари ва суғорма ерларни реконструкциялаш ва сув сарфини камайтириш ҳисобига ҳал қилиш лозим. Адолат юзасидан шуни ҳам таъкидлаш лозимки, сув лимити жорий этилгач, сўнгги йилларда ҳар гектар ерга сув сарфи 5 минг куб метр камайди. Буни бир оз силжиш деб аташ мумкин, худди силжиш, аммо вазифани тубдан ҳал қилиш эмас, чунки биз беш йилликнинг охирига бориб сув сарфини 15 процент, 2000 йилга борганда эса 25 процент камайтиришимиз керак.

Ҳозир республикамизда ҳар гектар ерга ўртача 13,7 минг куб метр сув сарфланмоқда. Бу жуда кўп, сувнинг исроф бўлишига йўл қўйилмоқда. Шуни айтиш кифояки, суғориш системаларининг фойдали коэффициенти 0,63 ни ташкил этади. Ёки бўлмаса сувнинг 37 проценти ерга сингиб ва буғланиб кетмоқда. Қорақалпоғистон АССРда, Хоразм областида эса сувнинг 50 проценти далаларга етиб келмаётир.

Лекин бизнинг резервларимиз шулардангина иборат эмас. Бевосита пайкалларда ҳам сувдан исрофгарчилик билан фойдаланилмоқда. Агар Сирдарё, Самарқанд областларида ҳар гектар ернинг сув сарфи 9—10 минг куб метрга келтирилган бўлса, Бухоро, Қашқадарё, Тошкент ва Сурхондарё областларида бу кўрсаткич 13—17 минг куб метрни ташкил этади, яъни бир ярим баравар кўп, бунинг устига бу кўрсаткич бир қанча йиллардан буён камаймаяпти. Шу йилиёқ Тошкент, Андижон ва Наманган областлари сувни анча кўп сарфлаб юбордилар, Фарғона области хўжаликлари эса (ўртоқ Ҳ. У. Умаров) салкам 1 миллиард куб метр сувни ортиқча сарфладилар.

Бундай аҳволнинг сабаблари ва уни қатъий яхшилаш йўллари маълум. Бу — каналларни бетонлаш ва реконструкциялаш, суғориш учун қувурлар қуриш, ерларни обдон текислаш, сувни тежайдиган технологияларни — ёмғирлатиб, томчилатиб суғориш, эгилувчан ва қаттиқ шлангларни жорий этиш ва албатта, суғорма ерларда асосий сиймо ҳисобланган сувчининг малакасини оширишдир.

(Давоми иккинчи бетда).

ОРОЛ ТЎҒРИСИДА ҲАММАМИЗ ВА ҲАР БИРИМИЗ ЖОН КУЙДИРИШИМИЗ КЕРАК

(Давоми. Боши биринчи бетда).

Республикада сувни тежашнинг тармоқ программаси ишлаб чиқилган бўлиб, беш йилликда ана шу ишларнинг ҳамма турлари бўйича топшириқлар белгилаб чиқилган. Беш йилликнинг учинчи йили тугаб бормоқда, лекин унинг натижалари ҳозирча бизни қониқтира олмайди. Каналларга бетон ётқизиш планларининг атиги ярми бажарилди. 1987 йилда 630 гектар ерда томчилатиб суғоришни жорий этиш кўзда тутилган бўлса, амалда 300 гектарда жорий этилди. Мелиорация ва сув хўжалиги министрлиги ўзига берилган топшириқнинг атиги ярмини уддалаган бўлса, Давлат агросаноат комитети (ўртоқ Р. Абдуллаев) бу илғор усулни бир гектар ерда ҳам жорий этгани йўқ.

Беш йилликнинг қолган икки йили ичида 230 минг гектар ерда суғоришнинг янги техникасини, 235 минг гектар ерда эса зовурларни жорий этишимиз, 67 минг гектар ерни комплекс реконструкциялашимиз, 17 минг гектар ерда ёмғирлатиб суғоришни, 10 минг гектар ерда эса томчилатиб ва фақат шу жойга хос бўлган усулда суғоришни жорий этишимиз керак. Бундан ташқари мелиорация тадбирларини амалга ошириш ҳисобига 500 минг гектар ернинг сифат ҳолатини яхшилаш керак. Мелиорация ва сув хўжалиги давлат комитети (ўртоқ Э. Т. Турсунов), Давлат агросаноат комитети (ўртоқ И. Ҳ. Жўрабеков), САНИИРИ илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси (ўртоқ В. А. Духовний) бу вазифаларни бажариш учун бутун куч-ғайратини сарфлаши керак.

Маълумки, ерларни обдон текислаш сувни тежашнинг энг муҳим омилидир. Ҳар йили фақат 60—70 минг гектар ер яхшилаб текисланмоқда. Қарорда белгиланган вазифаларни ҳисобга олиб, биз бу ишлар ҳажмини икки-уч баравар оширишимиз ҳамда беш йилликнинг охиригача бутун коллектор-зовур шохобчаларини тозалашимиз керак. Давлат агросаноат комитети, Мелиорация ва сув хўжалиги давлат комитети сув хўжалиги ташкилотлари ва хўжаликларининг техникасини бир жойга тўплашлари, ер текислаш отрядларини материал-техника ресурслари билан мустаҳкамлашлари, иш сифатли бажарилиши устидан қаттиқ контрол ўрнатишлари керак.

Ҳамма районларда ташкил этилган ремонт-эксплуатация бирлашмалари сувни тежашда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Улар барча гидромелиорация системаларини реконструкциялашни ва уларга қараб туришни ўз зиммаларига олишлари, ҳар гектар ернинг мелиоратив ҳолати учун ва у амалда қандай самара бериши учун тўла жавобгар, жумладан, моддий жавобгар бўлишлари керак.

Бироқ шуни очиқ айтиш керакки, бу бўлинмалар ҳозирча зиммаларига янги вазифаларга мувофиқ юклатилган ишларни жуда секин қайта қуришмоқда. Уларга энг фойдали, одатда катта ҳажмдаги ишларни бажарувчи пудратчилик роли кўпроқ маъқул келади, улар суғориладиган ерларнинг ҳар гектарини техник қаровдан ўтказишни зиммага олишни қайсарлик билан истамаяптилар. Давлат агросаноат комитети ҳамда Мелиорация ва сув хўжалиги давлат комитети суғориладиган ҳар гектар ер ва сувнинг ҳар литридан самарали фойдаланиш учун ана шу ташкилотларнинг зиммасига мажбурият юклайдиган ва масъулиятни рағбатлантирадиган иқтисодий механизмни узил-кесил ишлаб чиқишлари зарур. Жойлардаги партия, совет, хўжалик органлари эса хўжалик ҳисоби муносабатларини дарҳол ишга солишни таъминлашга, бунинг устидан қаттиқ контрол ўрнатишга мажбурдирлар.

Республикада суғоришнинг сувни тежайдиган энг янги технологияларини жадал ишлаб чиқиш ва жорий этиш мақсадида махсус САНИИРИ илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси тузилган. Биз унга катта умид боғламоқдамиз. Лекин ҳозирча, юқорида шланга ва томчилатиб суғориш юзасидан келтирилган рақамлар кўрсатиб турганидек, суғоришнинг илғор воситалари ва усулларини жорий этиш ғоят чекланган, айтиш мумкинки, лаборатория тусидадир. Бирлашма (ўртоқ В. А. Духовний) кенг практика йўлига чиқиб олиши, суғоришнинг янги технологиялари ўнлаб гектарни эмас, балки минглаб ва юз минглаб гектар ерларни қамраб олиши лозим.

Госплан, Давлат агросаноат комитети ҳамда Мелиорация ва сув хўжалиги давлат комитети ҳамма областлар учун сув сарфининг қаттиқ лимитларини қисқа муддатда жорий этишлари, бу лимитлар сўзсиз бажарилиши устидан қаттиқ контрол ўрнатишлари зарур.

Министрлар Совети (ўртоқ В. В. Сударенков) ҳар бир министрлик ва идора бўйича сувсиз ва кам сувли технологияларни ўзлаштириш топшириқларини, сувдан фойдаланиш обороти ва тозаланган сувдан такрорий фойдаланишни ўзлаштириш топшириқларини ишлаб чиқиши керак.

Машиналар ва ёмғирлатиш техникасини, зовурлар ва суғориш учун полиэтилен қувурларни, суғориш системаларини ёпиқ қувурларга ёппасига ўтказиш учун темир-бетон ва асбоцемент қувурлар ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш, сув тўсадиган арматуралар ва сув ўлчайдиган асбобларни тайёрлаш талаб қилинади. Ҳамма жойда қишлоқ хўжалигида ҳам, саноатда ҳам сув олишни сув ўлчаш асбоблари билан жиҳозлаш зарур. Сувга ҳақ тўлаш режалаштирилаётганлиги муносабати билан бундай қилиш, айниқса, муҳим. Партия, совет органлари сув тежайдиган технологияларни жорий этиш учун кадрларга нисбатан талабчанликни оширишлари керак. Бу муаммо фақат хўжалик аҳамиятига эга бўлиб қолмай, шу билан бирга катта социал аҳамиятга, бинобарин сиёсий аҳамиятга эгадир.

Қарорда фақат сув ресурслари эмас, шу билан бирга ер ресурсларидан ҳам фойдаланиш самарадорлигини ошириш ва уларни сақлашни кучайтириш юзасидан катта-катта тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилган. Ер ва сув — бизнинг икки асосий бойлигимиз, республикамиз фаровонлигининг ва бундан буёнги тараққиётининг икки асосий омилидир. Шу боисдан ҳам кенг миқёсли ирригация-мелиорация тадбирлари амалга оширилиши билан бир вақтда тупроқ сифати яхшиланиши, ерларнинг унумдорлиги ортиши жуда муҳимдир.

Биз учун бу улкан, ўткир ва аллақачон етилган масаладир. Илмий-лойиҳа ташкилотларининг маълумотларига қараганда, бир ярим миллион гектар ер гумус-чиринди билан ёмон даражада таъминланган, ҳайдаладиган қатламда унинг миқдори 0,4 процентдан 0,9 процентгача етади. Ерларнинг 70 проценти фосфор билан ва 40 проценти калий билан таъминланмаган. Бундай аҳволнинг асосий сабаби органик ўғитларга етарли эътибор бермаслик ва минерал ўғитлардан фойдаланишдаги мавжуд хатолардир.

Суғориладиган ҳар гектар ернинг самараси камлиги оқибатида фондларнинг самарадорлиги камайиб кетмоқда. Агар ўнинчи беш йилликда асосий ишлаб чиқариш фондларининг ҳар бир сўми ҳисобига 1 сўм 14 тийинлик маҳсулот етиштирилган бўлса, ўн биринчи беш йилликда 83 тийинлик, ўтган йили эса атиги 61 тийинлик маҳсулот етиштирилди. Бу кўрсаткич қўшни республикалардагига нисбатан 20—30 процент камдир. Ҳар бир ходим ҳисобига маҳсулот етиштириш амалда икки беш йилликдан буён бир даражада қолмоқда — мамлакатимизда ҳар бир ходим ҳисобига ўртача 7 минг сўмлик маҳсулот етиштирилаётган бўлса, бизда 4 минг сўмлик етиштирилмоқда. Бунинг натижасида аҳоли жон бошига озиқ-овқат маҳсулотлари истеъмол қилиш бир қанча кўрсаткичлар бўйича камайиб кетди ва гўшт, сут ҳамда тухум истеъмол қилиш даражаси Умумиттифоқ ўртача даражасидан деярли икки баравар, орқада қолмоқда.

Агросаноат комплексида экинларнинг барча асосий турлари, шу жумладан, Озиқ-овқат программаси билан бевосита боғлиқ бўлган турлари ҳосилдорлигининг камайиши каби ташвишли тенденция пайдо бўлди. Ўтган йили, масалан, Қорақалпоғистон хўжаликлари дон топшириш планини 86 процент, маккажўхори дони топшириш планини эса атиги 30 процент бажардилар. Ҳар гектар ердан 40-50 центнер ўрнига бор-йўғи 14 центнер ҳосил олинди. Бу йил ҳам шундай аҳвол рўй берди. Автоном республикада маккажўхори дони ҳосили гектар бошига 25 центнерни, Хоразмда 41 центнерни, Қашқадарёда 38 центнерни ташкил этди. Айни вақтда Андижон ва Наманган областларида бу кўрсаткич 55-60 центнерга етди.

Шоличиликдаги ишларнинг аҳволи оғирлигича қолмоқда. Агротехника нормаларига кўра белгиланган 50-60 центнер ўрнига Қорақалпоғистоннинг, Сурхондарё областининг хўжаликлари бу йил ҳар гектар ердан 40 центнер, Хоразм области 48 центнер шоли олмоқда. Автоном республика суғориладиган ерлар самарадорлигини кескин ошириш учун ҳамма имкониятларга эга. Етиштириладиган ялпи шоли ҳосилини камайтирмаган ҳолда шолипояларни икки баравар қисқартириш вазифаси қўйилмоқда. Бунга ҳосилдорликни ошириш, деҳқончиликнинг илмий жиҳатдан асосланган системаларини жорий этиш, илғорлар тажрибасини оммалаштириш ҳисобига эришиш мумкин.

Мева дарахтлари, картошка, мева, узум ва полиз маҳсулотлари ҳосили камаймоқда. Планларнинг бажарилиши муттасил барбод қилинмоқда, саноат марказларини мева-сабзавот маҳсулотлари билан таъминлаш ёмон ташкил этилган. Теплица хўжаликларидан қониқарсиз фойдаланилмоқда, бу ерда ҳар бир квадрат метр майдондан нормага қараганда 4-5 баравар кам сабзавот олинмоқда.

Озуқа ишлаб чиқариш жиддий орқада қолмоқда. Бу эса чорвачиликка, тез кўпайиб бораётган аҳолини гўшт, сут маҳсулотлари билан таъминлашга салбий таъсир кўрсатмоқда. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг яқинда бўлиб ўтган XI пленумида бундай аҳволнинг сабаблари ҳамда уни тузатиш борасидаги зарур тадбирлар, одамларни озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашни яхшилаш ҳақида батафсил гапирган эдик. Пленумда айтилган гапларни такрорлаб ўтирмай, партия, совет, хўжалик органлари, бошланғич партия ташкилотлари, хўжаликларнинг раҳбарлари ва мутахассислари қабул қилинган қарорлар сўзсиз бажарилишини таъминлашлари, технология интизомини кескин оширишлари, уруғчилик, деҳқончилик ва чорвачилик маданиятини сифат жиҳатидан яхшилашни таъминлашлари, илм-фан ютуқлари ва илғор тажрибани кенгроқ қўлланишлари лозимлигини таъкидлаб ўтишни хоҳлардим.

Айниқса меҳнатни ташкил этиш ва уни рағбатлантиришнинг янги илғор формаларини — коллектив, оила, ижара пудратини кенг қўлланишни жадаллаштириш юзасидан қатъий чоралар кўриш зарурлигини таъкидлаб ўтишни хоҳлардим. Ана шу масала юзасидан Дўстлик район партия комитетининг иши Марказий Комитет Бюроси мажлисида яқинда муҳокама қилинганлиги қишлоқда иқтисодий ислоҳот йўлида ҳали кўпгина тўсиқлар борлигини, бу тўсиқларни бузиб ташлаш маҳаллий партия, совет, хўжалик органларига, шунингдек республика ташкилотларига ҳам боғлиқлигини кўрсатди. Улар бу йўлдаги барча ғовларни зудлик билан бартараф этишга ва унинг янги ўзанини очиб юборишга даъват этилганлар, бинобарин пудрат ва ижара усули қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштириш, кўпайтириш, аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашни яхшилашнинг энг қисқа ва тўғри йўлидир.

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети қарори асосида бизнинг асосий бойлигимиз — суғориладиган ерлар ҳосилдорлигини кўпайтириш ҳамда унинг самарадорлигини оширишдек асосий муаммоларни ҳал этишга чуқурроқ ва янада кўламлироқ ёндашишнинг реал имконияти пайдо бўлмоқда. Инвестиция сиёсатининг қайта кўриб чиқилиши, янги ерларни ўзлаштириш қисқартирилиши ҳамда асосий маблағлар ерларни мелиорация жиҳатидан реконструкциялашга сарфланиши муносабати билан бу ишларни ерлар ҳосилдорлигини кўпайтириш борасидаги долзарб тадбирлар билан биргаликда олиб бориш вазифаси пайдо бўлмоқда. Бу принцип жиҳатидан муҳим масаладир. Ҳар бир дала (бу ерда гап юзлаб минг гектар ер ҳақида кетмоқда) замонавий ирригацион ва зовур шохобчаларига эга бўлибгина қолмай, айни вақтда унумдорлиги тўла тикланган ва анча оширилган бўлиши керак. Алмашлаб экишни ўзлаштираётганда ана шу сиёсатни назарда тутиш, ҳар бир алмашлаб экиш схемасида мелиорация қилинган далалар бўлиши керак.

Давлат агросаноат комитети (ўртоқ И. С. Умаров), ВАСХНИЛ Ўрта Осиё бўлими (ўртоқ Ш. А. Акмалхонов) лойиҳалаш ва илмий ташкилотлар кучларини ерларнинг тупроқ картасини янгилашга, ҳар бир даланинг паспортини ишлаб чиқишга, тупроқ унумдорлигини бойитиш масалаларини билимдонлик билан ҳал этишга қаратишлари зарур. Мелиорацияланган далалар ҳосилдорлик бир неча баробар ошадиган далалар бўлиши керак.

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг қарори аниқ социал йўналишга эга эканлиги унинг энг муҳим хусусиятларидандир. Экология ва санитария муҳитини яхшилаш масалаларига биринчи даражали аҳамият берилган, бу эса инсон ҳақида ғамхўрлик қилиш диққат марказида бўлган партиянинг бош йўлига бутунлай мос келади.

Биз учун бу масалалар алоҳида аҳамиятга эга. Ўтмишнинг республика учун жуда қимматга тушган энг оғир хатоларидан бири янги ерларни ўзлаштиришда социал-маданий-маиший объектларни планлаштириш ва уларни қуришдаги қолдиқ принципи ҳисобланади. Ўтган бешта беш йиллик давомида қўриқ хўжаликлар лойиҳаларда кўзда тутилган клубларнинг ярмини, мактаблар, мактабгача тарбия муассасалари, касалхоналарнинг бешдан бир қисмини, водопровод ва канализация иншоотларининг тўртдан бир қисмини олмаганликларини айтиб ўтишнинг ўзи кифоя. Бу рақамлар ўтган йилнинг охирларида, аҳволни анча яхшилашга муваффақ бўлинганида олинган рақамлардир. Агар қўриқ совхозлар фойдаланишга топширилган дамларни эсласак (бу ерда ўтирганларнинг кўпчилиги буни яхши эслашади), кўпинча дирекция учун ўрнатилган вагончадан бошқа ҳеч нарса бўлмас эди.

Энди капитал маблағларни социал объектларни қуришга йўналтириш имкониятларидан фойдаланиб, йўл қўйилган номутаносибликларни планли равишда қисқартиришни таъминлашимиз, қолоқликни бартараф этишимиз зарур. Шу беш йилликда социал инфраструктурани вужудга келтириш суръатлари ва ҳажмлари анча ўсганлигини айтиш керак. Чунончи, Қорақалпоғистон автоном республикасида уй-жой қурилиши ҳажми ўн биринчи беш йилликка нисбатан 2,4, мактабгача тарбия болалар муассасалари қурилиши ҳажми қарийб 1,5 баравар, мактаблар қурилиши ҳажми 2,5 баравар кўпайди. Бироқ Госстрой, Мелиорация ва сув хўжалиги давлат комитети, «Агропромстрой»нинг қурилиш бўлинмалари ўз ишини жуда секинлик билан қайта қураётганликларини ҳаёт кўрсатиб турибди. Кўпгина объектлар кечикиб ишга туширилмоқда, уларнинг сифати паст.

Қарордан бутун Ўзбекистон бўйича, хусусан Қорақалпоғистон ва бошқа қўриқ областларда социал қурилиш ҳажмларини жуда кўпайтириш вазифаси келиб чиқади. Госстрой (ўртоқ Қ. Маҳамадалиев), Мелиорация ва сув хўжалиги давлат комитети (ўртоқ Э. Турсунов), «Агропромстрой» (ўртоқ Б. Ҳамидов), ўз кучлари билан қурилиш ишларини амалга ошираётган бошқа министрликлар ҳамда идоралар кучларининг жойлаштирилишини тезлик билан қайта кўриб чиқишлари, бўлинмалар базаси ва кадрларини мустаҳкамлашлари, ишлаб чиқариш қувватларидан тўла фойдаланишлари, қурилиш программаси сўзсиз бажарилиши учун барча чора-тадбирларни кўришлари керак. Бунда партия XXVII съезди белгилаб берган стратегик вазифани — 2000 йилгача ҳар бир оилани квартира ёки уй билан таъминлаш вазифасини доимо назарда тутиш лозим.

Орол бўйидаги туб ўзгартишларнинг комплекс программаси санитария-эпидемиология ва экологик муҳитни соғломлаштириш, соғлиқни сақлаш органлари ишини яхшилаш юзасидан жуда катта тадбирларни ўз ичига олган.

Республикада медицина хизмати масалалари сўнгги вақтларда Марказий Комитет Бюросида бир неча марта талабчанлик билан муҳокама этилганлигини биласиз. Ишларнинг аҳволини ўрганиш учун Иттифоқ медицина муассасаларининг юқори малакали мутахассислари жалб этилди. Бизда СССР соғлиқни сақлаш министри Е. И. Чазов иштирокида активлар йиғилиши бўлиб ўтди. Соғлиқни сақлаш органлари ишини ташкил этишда, медицина муассасалари фаолиятида, уларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлашда жиддий камчиликлар борлиги аниқланди. Мазкур масалаларни бартараф этиш учун «Сиҳат-саломатлик» тармоқ программаси ишлаб чиқилди, фавқулодда чоралар кўрилди: медицина муассасаларига 400 та маъмурий бино, Соғлиқни сақлаш министрлиги 4-бошқармасининг қатор объектлари берилди. Марказнинг Орол хусусида қабул қилган қарори санитария-эпидемиология ҳолати учун, кишиларнинг соғлиғини сақлаш учун Соғлиқни сақлаш министрлиги (ўртоқ С. М. Баҳромов) ва маҳаллий Советлар ижроия комитетлари ҳамда уларнинг соғлиқни сақлаш бўлимлари масъулиятни янада кўпроқ оширади.

Бугун сувдан фойдаланиш, пахтачиликда химияни қўлланиш билан боғлиқ хатолар вазиятни, айниқса, Қорақалпоғистон автоном республикасидаги вазиятни жиддий қийинлаштираётгани равшан бўлиб турибди. Бу ерда юқумли касалликлар, болалар ўлими даражаси жуда юқори. Экологик муҳит фавқулодда бўлмаса ҳам, жуда ва жуда мураккабligича қолмоқда. Ерларнинг табиий равишда қуриб қолиши ҳамда шўрланиши, экологик системаларнинг, ҳайвонот ва ўсимликлар дунёсининг чуқур ўзгариши рўй бермоқда. Ичимлик сувининг сифати йўл қўйиб бўлмайдиган даражада ёмонлашиб кетди, оқинди сувларни ҳавзаларга ташлашга ҳали ҳам барҳам берилмаган. Кўпгина шаҳарлар ва аҳоли пунктларида марказлаштирилган сув таъминоти системаси ҳамда канализация йўқ. Пахта экиш учун ажратилган ерларнинг анчагина қисми касаллик қўзғатувчи микроблар ҳамда ўсимлик заркунандалари билан шикастланган.

Биз бундай аҳвол билан муроса қила олмаслигимиз ва муроса қилишга ҳаққимиз йўқлиги ҳам аниқ. КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг қарорига биноан бизнинг республика органларимиз — Соғлиқни сақлаш министрлиги, Табиатни муҳофаза қилиш давлат комитети, Уй-жой коммунал хўжалиги министрлиги одамлар яшаши ва ишлаши учун яхши шароитни таъминлаш, табиатни муҳофаза этишни яхшилаш юзасидан биринчи галдаги тадбирларни ишлаб чиқишлари ва уни амалга оширишлари зарур.

Айни вақтда КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг «Қорақалпоғистон АССР иқтисодий ва социал ривожланишини жадаллаштириш тадбирлари ҳақидаги» қарори бажарилиши устидан назоратни кучайтириш керак. Тегишли министрликлар, маҳаллий ташкилотларнинг етарли даражада уюшмаганлиги сабабли социал соҳани ривожлантириш юзасидан мўлжалланган кўпгина режаларни амалга ошириш чўзилиб кетмоқда, улар барбод қилинмоқда, аҳолига хизмат кўрсатиш билан боғлиқ бўлган муассасаларнинг иши сусткашлик билан қайта қурилмоқда, одамларнинг эҳтиёжларига ва талабларига эътибор қилмаслик, менсимасдан муносабатда бўлиш фактлари давом этмоқда. Шу жиҳатдан қараганда республика партия, совет, давлат органлари ва область партия комитети, Қорақалпоғистон АССР Министрлар Совети (К. С. Саликов, Д. С. Ёдгоров ўртоқлар) шанига айтилаётган танқид адолатли ва тўғридир ва биз аҳволни қатъиян ўнглаб олиш учун бу танқидни қабул қиламиз.

Кўпгина ишларни эса ўнглаб олиш лозим. Уй-жой қурилишидаги барча резервлар ишга солинмаган, еттита мактабнинг лойиҳа-смета ҳужжатлари масаласи ҳал этилмаган. Беш йилликнинг ўтган даврида касалхоналарни фойдаланишга топшириш плани фақат 66 процент, поликлиникаларни ишга тушириш плани 34 процент бажарилди, холос, сут маҳсулотлари тайёрлаб берадиган бирорта ошхона ишга тушмади. Водопровод, канализация шохобчалари ётқизиш, ишлаб чиқариш ва бир қанча маданий-маиший объектларни фойдаланишга топшириш чўзиб юборилмоқда.

Бинобарин, область партия комитети, ўз-ўзини танқид руҳида тан олиш керакки, Марказий Комитет бўлимлари Қорақалпоғистон бўйича қабул қилинган мазкур қарор бажарилишини етарли даражада назорат қилмаяптилар. Афтидан партия ва давлат интизомига риоя қилиш, ўз резервлари ва имкониятларини сафарбар этиш учун кадрларга нисбатан ҳали ҳам кам талабчанлик қилинаётганга ўхшайди.

XIX Бутуниттифоқ партия конференцияси, КПСС Марказий Комитетининг июль ва сентябрь Пленумлари кўрсатмалари асосида сўз билан иш бирлигини таъминлаш, тўраларча сансалорлик ва эгасизликни тугатиш, партия совет, хўжалик органлари вазифаларини аниқ белгилаб олиш зарур.

Орол бўйида вужудга келган фавқулодда вазият кўп жиҳатдан халқ хўжалигига тааллуқли талайгина катта-катта қарорлар ўтмишда жамоатчилик ўртасида кенг муҳокама қилинмай ҳамда жиддий илмий ишланмаларсиз ўзбошимчалик билан қабул қилинганлиги натижасидир. Кўпдан-кўп давлат капитал маблағлари, олдиндан айтиб бўлмайдиган экологик муаммолар билан боғлиқ бўлган мелиорация муаммолари амалда ёпиқ зона бўлиб қолган эди. Кўпгина олимлар қатъият кўрсатмаганликларини, бу муаммолардан чекинганликларини ҳам танқидий равишда айтиб ўтиш керак. Бундан ташқари баъзи кишилар шароитга қараб иш тутиб, ўйламай-нетмай қабул қилинган қарорларни бажариш йўлига ўтдилар. Қорақалпоғистон территориясида вертикал дренажлар қурилишини «асослаб бериш» ана шу фикримизга мисол бўла олади. Ҳаёт эса унинг Орол бўйига бутунлай мос келмаслигини кўрсатди. Маблағлар ва ресурслар бекорга ажратилганлиги маълум бўлди, қарорни йўл-йўлакай ўзгартишга тўғри келди.

Айни вақтда илм-фан бир қанча ҳолларда ўз сўзини айтишга, хатоларнинг олдини олишга уринганлигини таъкидлаш керак. 1980 йилдаёқ Ўзбекистон ССР Фанлар академияси Президиумининг Нукусда бўлган кўчма мажлисида ҳамда Москва ва Қозоғистондаги йирик олимлар, Умумиттифоқ ва республика министрликлари, идоралари ва ташкилотларининг 57 нафар вакили иштирокида ўтказилган «Орол денгизи ва Амударё дельтаси муаммолари» мавзуидаги илмий-амалий конференцияда Орол денгизи саҳни пасайиши ва Амударё дельтаси қуриб қолишининг салбий оқибатларини камайтириш юзасидан тавсиялар ишлаб чиқилган эди. Афсуски, бу тавсиялар асосан қоғозда қолиб кетди, аҳвол тобора ёмонлашиб, бутунлай танг ҳолат вужудга кела бошлади.

Бугун бизнинг барча ишимиз фан хулосалари асосида олиб борилиши, уни фаннинг ўзи назорат этиши ва зарур бўлган ҳолда ўзгартишлар киритиши лозим. Биз Ўзбекистон ССР Фанлар академияси (ўртоқ М. С. Салоҳитдинов) марказий илмий ва тадқиқот коллективлари билан қалин ҳамкорликда барча қишлоқ хўжалиги, сув хўжалиги, медицина, иқтисодий ва социал тадқиқотларни мувофиқлаштириш вазифасини ўз зиммасига олишига, қарорни рўёбга чиқариш билан боғлиқ бўлган барча ишлар комплексини илмий асослаб беришни таъминлашига қатъий умид боғлаймиз.

Барча фанларнинг вакиллари муносиб ҳисса қўшишлари керак. Биз тупроқшунослар ва ботаниклардан ерларни мелиорациялаш, тупроқ эррозиясига қарши курашнинг биологик ва ўсимликлар билан боғлиқ бўлган усулларини, ўлка тупроқ ресурсларидан фойдаланишнинг илмий жиҳатдан асосланган планларини аниқ-равшан қилиб ишлаб чиқишни кутмоқдамиз. Химиклар ўз илмий изланишларини пестицидлар ва дефолиантларнинг заҳри кам ва экологик жиҳатидан зарарсиз янги турларини, тупроқни мустаҳкамлашнинг химиявий ва аралаш усулларини, тупроқда туз миқдори кўплигини ҳисобга олиб, самарали ўғитларни ишлаб чиқишга қаратишлари лозим. Хуллас, билимларнинг барча тармоқлари олимлари ўз ҳиссаларини қўшишлари лозим. Гап тубдан ўзгартиришлар ҳақида бормоқда, ҳозирги вазифаларнинг, бутун бир регион келажагининг ҳал қилиниши ҳар бир муаммо ва ҳар бир йўналиш илмий ишланмаларининг даражасига боғлиқдир.

Марказий Комитет ва СССР Министрлар Совети ишлаб чиққан ер ва сувдан фойдаланишни, экология ва санитария вазиятини тубдан қайта қуриш программасининг хилма-хил жиҳатлари бор. Бу ишга дахлдор бўлган барча корхоналар, ташкилотлар, хўжаликлар, илмий ва лойиҳалаш муассасалари ҳаракатларини мувофиқлаштириш юзасидан жуда катта ташкилотчилик ва сиёсий ишларни олиб боришга тўғри келади. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Министрлар Совети, унинг министрликлари ва идоралари қўшни республикаларнинг партия комитетлари ва ҳукуматлари билан доимий алоқаларни йўлга қўймоқдалар, муштарак вазифаларни ҳал этиш учун қўшма республика штаблари ва комиссиялари тузишга тайёрдирлар.

Область партия комитетлари, область ижроия комитетлари, барча хўжалик ва жамоат ташкилотлари ҳам худди шундай ҳаракат қилишлари керак. Ҳеч қандай маҳаллийчилик ва маҳкамачилик кўринишларига йўл қўймаслик лозим. Партия ва ҳукуматнинг бу ғоят муҳим топшириғини бажариш учун ўзаро келишиб, жипслик билан, аҳил иш олиб бориш барча кадрларимизнинг сиёсий ва амалий етуклигига катта имтиҳон бўлади. Айниқса турли республикалар ва областларнинг меҳнат коллективлари иш олиб борадиган объектларда ташкилий-сиёсий ишларнинг янги формаларини ўйлаб кўриш ва олдиндан ишлаб чиқиш керак. Марказий Комитетнинг Ташкилий-партиявий ишлар бўлими, область партия комитетлари бошқа қардош республикалардаги ҳамкасблари билан биргаликда заруратга қараб қўшма муваққат партия ташкилотлари, партия комитетлари тузиш тўғрисида аҳдлашиб олишлари, партия ташкилотчилари лавозимини жорий этиш тўғрисидаги масалани ўрганиб, таклиф киритишлари лозим.

Қурилишларга ва реконструкциялаш объектларига энг яхши, пухта тайёргарликдан ўтган раҳбар ва мутахассис кадрларни, энг малакали ишчиларни, илғор коллективларни юбориш лозим. Бу соҳада Қорақалпоғистон область партия комитети зиммасига алоҳида масъулият тушади. Кўпгина бош ташкилотлар ва катта бўлинмалар автоном республикада жойлаштирилади. Биз область партия ташкилотининг юксак партиявийлигига, омилкорлиги ва интернационализмига қатъий умид боғламоқдамиз. Ҳисобот-сайлов йиғилишлари ва бўлажак конференциялар давомида коммунистлар ана шу масалаларга ва бошқа масалаларга диққат билан эътибор берадилар, деб ўйлайман.

Маҳаллий Советлар олдида ҳам масъулиятли вазифалар турибди. Янгидан ташкил этиладиган ва анча кўпайдиган ташкилотлар ва ишлаб чиқариш бўлинмаларини коллективларнинг ишлаб чиқариш ва социал эҳтиёжларини тўла ҳисобга олиб, ўз вақтида жойлаштириш керак. Одамларнинг оғир шароитларда, кўпинча дашт жойларда ишлашларига тўғри келади. Шунинг учун ҳам уларнинг меҳнат ва турмуш шароити, яхши овқатланиши, уларга савдо, маиший, медицина ва маданий хизмат кўрсатишни ташкил этиш тўғрисида алоҳида ғамхўрлик қилиш муҳимдир.

Бу масалаларни ҳал қилишда касаба союзлари алоҳида ўрин тутади. Меҳнатчилар тўғрисида, уларни хавфсиз, имкони борича қулай иш шароитлари билан таъминлаш, яхши дам олишларини, социалистик мусобақани ташкил этиш тўғрисида ҳар томонлама ғамхўрлик қилиш — касаба союзлари ҳал этишга ўз ҳиссаларини қўшишлари лозим бўлган муаммоларнинг тўла бўлмаган рўйхати ана шулардан иборат.

Орол бўйидаги қурилишлар йигит ва қизларнинг эзгу ишлари адреси бўлиб қолишига, ёшларимизни, ҳар бир авлод намояндаларини жалб этишига, улар ёшларнинг шонли анъаналарини бойитишларига ишончимиз комил. Марказий Комитет ва Ўзбекистон комсомоли комитетлари бу ватанпарварлик ҳаракатига бошчилик қилишлари, чинакам сардорларни кўтаришлари, ёш авлоднинг ташаббуси ва ғайратини катта ишга сафарбар этишлари керак. Ёш авлод бу ерда меҳнат, сиёсий ва интернационал чиниқишнинг яхши мактабидан ўтади.

Идеология активлари, оммавий ахборот воситалари бўлажак ишларни сиёсий жиҳатдан таъминлаш юзасидан кўп иш қилишлари лозим бўлади. Пропагандистлар, агитаторлар, журналистлар қабул қилинган қарорнинг улкан халқ хўжалик ва социал аҳамиятини, унинг чинакам инсонпарварлик моҳиятини омманинг онгига етказишлари, ҳар бир объект қандай қурилаётганлигининг кенг ошкоралигини таъминлашлари, Орол бўйи қиёфасини ўзгартириш ишида шубҳасиз юзага келадиган илғор тажриба ва қимматли ташаббусларни оммалаштиришлари, хўжасизлик фактлари ва камчиликларни қатъият билан очиб ташлашлари керак.

Биз мана шу ишларнинг ҳаммасида ижодкор зиёлиларимиз фаол иштирок этишларига қаттиқ умид боғламоқдамиз. Улар Орол муаммосига кенг жамоатчиликнинг эътиборини жалб қилиш учун кўп иш қилдилар. Ёзувчиларнинг илҳомбахш сўзлари, композиторлар ва ижрочиларнинг дилрабо куйлари, артистларнинг истеъдод ва эҳтироси, рассомларнинг асарларида бунёдкорлик кунларининг ёрқин ва образли акс эттирилиши — буларнинг ҳаммаси регионни ўзгартириш программасини тезроқ амалга оширишга ёрдам беради.

Хуллас, КПСС Марказий Комитети ва Совет ҳукуматининг қарорини бажариш умумпартия иши, умумхалқ иши бўлиб қолиши, барча коммунистлар, ҳамма меҳнаткашлар, кенг жамоатчиликнинг асосий юмуши бўлиб қолиши лозим.

Кейинги бир қанча йилларга мўлжалланган катта ва истиқболли вазифалар тўғрисида гапирганда бугунги ташвишларимиз ва ишларимизни унутиб қўя олмаймиз. Ҳозир республика коммунистлари, барча меҳнаткашларининг қизғин ва тиғиз иш пайти. 1988 йилнинг тўртинчи квартали бошланди. Хўжалик фаолиятининг дастлабки якунлари саноат, қурилиш, транспорт, алоқа, савдо ва маиший хизмат кўрсатишнинг кўпгина участкаларидаги баъзи силжишларни ҳам, катта нуқсонларни ҳам кўрсатмоқда. Бу эса ҳаммамизнинг зиммамизга беш йилликнинг учинчи йили планлари сўзсиз бажарилишини таъминлаш учун кучларни жадаллик билан қолоқ участкаларга тўплаш вазифасини юклайди. Бутун хўжалигимизни қиш шароитида ишлашга тайёрлаш жуда муҳимдир.

Қишлоқ меҳнатчиларидан улкан сафарбарлик ва юксак уюшқоқлик талаб қилинади. Пахта йиғим-терими ҳал қилувчи босқичга кирди. Колхоз ва совхозлар тўртинчи миллион ҳисобига пахта топширмоқдалар. Пахта далаларида 1 миллиондан ортиқ одам, 27 мингта пахта териш машинаси ишламоқда.

Хоразм, Тошкент, Қашқадарё, Сирдарё областлари, Қорақалпоғистон АССР дала меҳнатчилари йиғим-терим ишларини муваффақиятли олиб бормоқдалар. Пахта тайёрлаш суръатини ошириш учун ҳамма хўжаликларда имконият бор.

Шунга қарамай, ҳосилни тез йиғиштириб олиш ва пахтанинг юқори сифатли бўлиши учун қулай шароитлардан ҳамма жойларда ҳам тўғри фойдаланилмаяпти. Андижон ва Самарқанд области хўжаликларида ҳосил йиғим-териминининг бориши бизни жиддий ташвишга солмоқда. Бухоро, Наманган ва Фарғона областларида терим суръатини ошириш учун имкониятлардан тўла фойдаланилмаяпти. Бу областларда машиналарнинг учдан бир қисми ишламаяпти, уларнинг сменадаги иш унуми ҳам паст. Ҳамма областларда йиғим-теримни жадаллаштириш резервлари бор. Бутун ташкилотчилик ва сиёсий ишларни пахта йиғим-терими манфаатларига бўйсундириш, колхоз ва совхозларнинг меҳнатга лаёқатли бутун аҳолисини теримга чиқариш, теримчилар, пахта териш машиналарининг механик ҳайдовчилари юксак унум билан ишлашлари учун шароит яратиш, йиғим-терим конвейери барча бўғинларининг аниқ ва пухта ҳаракат қилишини таъминлаш — партия, совет ва хўжалик органларининг вазифасидир. Иш ана шундай ташкил этилгандагина, ҳосилни ёғингарчилик бошлангунга қадар йиғиштириб олишга, келгуси йил ҳосили учун агротехника тадбирларини ўз вақтида ўтказишга умид қилиш мумкин.

Айни бир вақтда чорва моллар қишловига пухта тайёргарлик кўриш тўғрисида жон куйдириш, ем-хашак ғамлаб қўйилишини, машина-ускуналарнинг тайёрлигини, фермалар иситилишини текшириб кўриш, чорвадорлар учун барча шароитлар яратилиши тўғрисида ғамхўрлик қилиш лозим.

Кўриб турибсизки, ўртоқлар, юмушларимиз ва ташвишларимиз оз эмас, уларни ошиб бораётган талабларни ҳисобга олиб ҳал қилиш керак. Сафсата сотадиган вақтлар ўтиб кетди, митинглар ва қуруқ гаплар билан ишга ёрдам бериб бўлмайди, амалий ишлаш пайти келди. Барча партия, совет, хўжалик органлари ўз фаолиятларига айни ана шундай позициядан ёндашишлари керак. Ҳозирги вазифаларни ва истиқболдаги вазифаларни ҳал этиш кучга-куч ва ғайратга-ғайрат қўшишни, новаторчасига ёндашишни, дадил қарорлар ва ҳаракатларни талаб қилади. Бизнинг барча кадрларимиз биздан қайта қуриш, КПСС Марказий Комитети билан СССР Министрлар Советининг қарори талаб қилаётган фазилатларни тўла-тўкис намоён этадилар, деб умид қиламиз.

Бу катта ва масъулиятли ишда сизларга муваффақиятлар тилайман.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ СИЁСИЙ БЮРОСИДА

(Давоми. Боши 1-бетда).

риш самарадорлигини ошириш, корхоналар ва ташкилотлар фаолиятидаги зарар кўришни тугатишга алоҳида эътибор қаратилди.

Сиёсий бюро 1989 йил план ва бюджет лойиҳаларини асосан маъқуллади ва СССР Министрлар Совети тақдим этган лойиҳаларни СССР Олий Советида кўриб чиқиш учун киритгунга қадар пухталаштириш чоғида айтилган мулоҳазаларни кўриб чиқиш ва ҳисобга олишни тавсия этди.

Сиёсий бюро ҳукумат томонидан ишлаб чиқилган СССР ташқи иқтисодий алоқалари стратегияси, Ўзаро Иқтисодий Ёрдам Кенгашига аъзо бўлган мамлакатлар билан ташқи иқтисодий алоқаларни ривожлантириш концепцияси ҳамда 2000 йилгача бўлган даврга мўлжалланган СССРнинг экспорт базасини ривожлантириш программаси лойиҳаларини қўллаб-қувватлади.

Бу ҳужжатларда ташқи иқтисодий алоқаларни ривожлантиришга янгича ёндашув ифодаланган бўлиб, бу алоқалар мамлакат иқтисодий ва социал тараққиётини жадаллаштиришда ана шундай алоқаларнинг ролини оширишга, Совет Иттифоқи халқ хўжалиги комплексини халқаро меҳнат тақсимотига тағин ҳам активроқ ва ҳар томонлама жалб этишга қаратилган. Савдонинг анъанавий шаклларидан фан-техника ва ишлаб чиқаришда кооперациялаш ва ихтисослаштириш, тайёр маҳсулотлар ва аввало фан билан мустаҳкам боғлиқ бўлган машинасозлик маҳсулотлари улушини ошириш ҳисобига экспорт структурасини яхшилаш базасида чуқур ва комплекс ҳамкорликка ўтишга қаратилган ташқи иқтисодий алоқалар моделини жадал шакллантириш ана шу мақсадларга эришишга кўмаклашади.

Умумдавлат манфаатларини ташқи бозорда корхоналар мустақиллигини янада кенгайтириш, ташқи иқтисодий фаолиятни ривожлантиришда уларнинг манфаатдорлигини ошириш, конверцияланувчи сўмни босқичма-босқич таъминлаш билан пухта қўшиб олиб боришга асосланган ташқи иқтисодий алоқаларнинг хўжалик механизмини янада такомиллаштириш кўзда тутилди.

Товар-пул муносабатларидан кенг фойдаланиш, Ўзаро Иқтисодий Ёрдам Кенгашига аъзо бўлган мамлакатлар бозорининг вужудга келиши базасида ишлаб чиқариш ва фан соҳасида маҳсулотларни оддий товар айирбошлашдан комплекс савдо-иқтисодий ҳамкорликка ўтишни рағбатлантирадиган социалистик иқтисодий интеграциянинг хўжалик механизмини такомиллаштириш негизида социалистик мамлакатлар билан ва аввало Ўзаро Иқтисодий Ёрдам Кенгашига аъзо бўлган мамлакатлар билан ҳар томонлама ҳамкорлик қилиш устун даражада ривожланади. Ҳамкорликнинг янги формаларини — СССР ва қардош мамлакатлар корхоналари ҳамда ташкилотларининг бевосита алоқаларини, қўшма корхоналар, халқаро бирлашмалар ва ташкилотлар тузишни бутун чоралар билан ривожлантириш белгиланди.

М. С. Горбачевнинг КПСС Марказий Комитети таклифига мувофиқ СССРга амалий визит билан келган Германия Бирлашган Социалистик партияси Марказий Комитетининг Бош секретари, ГДР Давлат Кенгашининг раиси Э. Хонеккер билан суҳбати якунлари маъқулланди. КПСС билан ГБСПнинг иккала мамлакат халқлари ўртасидаги самарали алоқаларни социализмни муваффақиятли ривожлантириш манфаатларини, мустаҳкам тинчлик ва халқаро хавфсизлик манфаатларини кўзлаб мустаҳкамлаш ва чуқурлаштиришга қатъий аҳду паймон қилганлиги мамнуният билан таъкидланди. СССР билан ГДР ўртасидаги қардошларча муносабатларнинг ривожланишига юксак баҳо берилди, иккала иттифоқчи республиканинг иқтисодий ва илмий-техникавий алоқаларини сифат жиҳатидан янги даражага олиб чиқиш тўғрисидаги аҳдномаларни изчиллик ва зўр ғайрат билан амалга оширишнинг муҳимлиги таъкидланди. Бу хусусда ГДР билан ҳар томонлама ҳамкорликни такомиллаштириш юзасидан аниқ-равшан тавсиялар ишлаб чиқилди.

Мажлисда М. С. Горбачев бошлиқ совет делегацияси Руминия Компартияси Бош секретари, Руминия Социалистик Республикаси Президенти Н. Чаушеску расмий дўстлик визити билан СССРда бўлган чоғида у билан олиб борган музокараларнинг натижалари кўриб чиқилди ва маъқулланди.

Музокаралар икки партия ва мамлакатнинг ўзаро дўстлик ва ҳамкорликни мустаҳкамлашга, иқтисодий ва илмий-техникавий алоқаларни чуқурлаштириш, одамларнинг кенг алоқа қилишлари учун барча имкониятлардан фойдаланишга интилаётганлигини тасдиқлаганлиги уқтириб ўтилди. Алоқаларнинг бундай чуқурлаштирилиши СССР ва Руминия халқларининг манфаатларига мос бўлиб тушган, етилган социал-иқтисодий вазифаларни тағин ҳам самаралироқ ҳал этишга ёрдамлашган бўлур эди. Халқаро ишларда СССР билан РСР алоқаларини такомиллаштириш янги сиёсий тафаккур концепцияси асосида ҳозирги даврнинг ва халқаро хавфсизликни таъминлашнинг туб масалаларини ҳал қилишда социалистик мамлакатлар улушини кўпайтириши керак. Музокараларда эришилган аҳдлашувларни рўёбга чиқариш юзасидан топшириқлар берилди.

Сиёсий бюро Лаос Халқ Революцион партияси Марказий Комитетининг Бош секретари, Лаос Халқ Демократик Республикаси Министрлар Советининг Раиси К. Фомвихан билан М. С. Горбачев суҳбатлари ва Н. И. Рижков олиб борган музокара якунларини маъқуллади. СССР билан ЛХДР ўртасидаги ҳар томонлама ҳамкорликни иккала мамлакат халқлари фаровонлигини кўзлаб, Осиё — Тинч океани регионида ва бутун дунёда тинчлик ҳамда хавфсизликни мустаҳкамлаш манфаатларини кўзлаб чуқурлаштириш ва ривожлантириш, қардошларча дўстликни янада мустаҳкамлаш учун К. Фомвиханнинг амалий визити катта аҳамиятга эга эканлиги таъкидлаб ўтилди.

В. И. Воротниковнинг Германия Федератив Республикасига визити якунлари маъқулланди. Федерал канцлер Г. Коль, ГФРнинг бошқа давлат арбоблари, савдо-саноат доираларининг вакиллари билан бўлиб ўтган учрашувлар ва суҳбатлар икки мамлакат ўртасида ўзаро манфаатли ҳамкорликни, шу жумладан СССРнинг иттифоқдош республикалари ва ГФР ўлкалари ўртасидаги шериклик алоқалари йўли билан кенг ривожлантириш учун катта потенциал имкониятлар мавжудлигини тасдиқлади.

Э. А. Шеварднадзенинг БМТ Бош Ассамблеяси навбатдаги сессияси муносабати билан АҚШга ташрифи вақтида бўлиб ўтган Америка раҳбарлари билан музокаралар, АҚШ таниқли сиёсат арбоблари билан, шунингдек бир қанча давлатларнинг ташқи ишлар министрлари билан учрашувлари тўғрисидаги ахбороти тингланди.

Бунда Совет раҳбариятининг Совет-Америка муносабатлари барқарорлиги, ишончлилиги ва маҳсулдорлигини, БМТ аъзолари бўлган бошқа давлатлар билан ҳамкорликни янада ривожлантириш муддаоси тасдиқланди.

Сиёсий бюро А. П. Бирюкованинг ЧССРга амалий визити якунларини кўриб чиқиб, КПСС билан ЧКП социал сиёсатини амалга ошириш тажрибасини айирбошлаш фойдали бўлганлигини таъкидлади. Бу соҳада ЧССР билан ўзаро алоқаларни чуқурлаштириш юзасидан топшириқлар берилди.

Мажлисда Д. Т. Язовнинг Ҳиндистонга расмий визити якунлари тўғрисидаги ахборот кўриб чиқилди. Д. Т. Язовнинг Ҳиндистон Республикаси Президенти Р. Венкатараман ва Бош министри Р. Ганди билан учрашуви якунлари, шунингдек унинг мудофаа министри К. Ч. Пант билан олиб борган музокаралари якунлари маъқулланди. Бу учрашувлар ва музокаралар чоғида СССР билан Ҳиндистоннинг дўстона муносабатларини янада ривожлантиришга, халқаро ишларда уларнинг баҳамжиҳат ҳаракатларини кенгайтиришга ҳар иккала томоннинг интилаётганлиги тасдиқланди.

КПСС Марказий Комитетининг Сиёсий бюроси партиямиз ички ва ташқи сиёсатининг баъзи бошқа масалаларини ҳам кўриб чиқди.

ХИРМОНГА БАРАКА!

Республика областларида пахта тайёрлашнинг бориши тўғрисида шу йил 8 октябрга бўлган

МАЪЛУМОТ

(Планга нисбатан процент ҳисобида)

Областлар	Бир кунда	Мавсум бошидан	Шу жумладан машинада терилгани: Бир кунда	Шу жумладан машинада терилгани: Мавсум бошидан
Хоразм	2,01	83,58	1,39	49,05
Тошкент	3,32	78,78	3,54	82,69
Қашқадарё	2,25	69,85	2,11	59,14
ҚҚАССР	2,82	62,86	2,98	61,03
Фарғона	2,37	60,47	1,57	27,78
Сурхондарё	2,35	59,78	3,08	71,32
Бухоро	3,23	59,60	3,21	43,26
Наманган	2,40	59,45	1,95	39,31
Сирдарё	3,96	55,73	4,40	63,30
Андижон	1,53	49,71	0,86	19,15
Самарқанд	2,82	36,49	2,89	27,95
Республика бўйича:	2,69	59,93	2,69	50,12
Шу жумладан ингичка толали пахта:				
Сурхондарё	2,73	67,54	5,33	116,90
Наманган	2,48	66,52	—	—
Қашқадарё	2,85	53,94	4,98	72,39
Самарқанд	1,88	38,89	1,00	7,50
Бухоро	0,35	6,97	—	—
Республика бўйича:	2,63	60,12	5,02	96,63

ИККИ АДИБ, ИККИ УСТОЗ ИБРАТИ

Республика миқёсидаги шахсий пенсионер, Улуғ Ватан уруши ва меҳнат ветерани, III даражали Шуҳрат ордени кавалери, 1944 йилдан КПСС аъзоси Низом ХОЛДОРОВ ҳикоя қилади.

ЮРАКДА ҚОЛГАН ТЎЛҚИН...

«Мен Ҳамзадан кўп марта сабоқ олганман» — дея ҳикоясини бошлади Низом ака. — Келинг, бир бошидан айтиб берақолай:

Шаҳрихонда 1918 йилда Хўжахон исмли домла мактаб очган эди. Биз бир гуруҳ болалар шу мактабда таҳсил бошладик. Орамизда Жаннатхон Бадалова (ҳозир олима), Фаязхон, Метанхон каби қизлар ҳам ўқишарди. Хўжахон домла бизга ўқув йили охирида мактабимизга Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий келиб адабиётдан дарс бериш ва имтиҳон қилишини айтиб қолди. Биз дарсларни пухта ўзлаштиришга ҳаракат қилардик. Ниҳоят биз кутган кун етиб келди. Мактабимизга Ҳамза ташриф буюрди. Ҳамза қотмадан келган, новча, қирра бурун, мўйловли камтар одам экан. Мен ўша пайтда 12-13 ёшларда эдим. Биз ҳаммамиз Ҳамзани севиб қолдик. Чунки унинг ҳар бир гапи самимий эди. Ўша келганида бир ойлар чамаси Шаҳрихонда қолиб бизга адабиётдан ва ашуладан сабоқ бердилар. Кейинроқ билсам Хўжахон домла ҳам Ҳамзанинг дарсликларидан қўлланма сифатида фойдаланган эканлар.

Биз иккинчи синфда эдик. Хўжахон домла дарс ўтиб турган жойида бир тўда босмачилар келиб қолди.

— Нега мусулмонлар болаларини кофир қиляпсан, — деб кўзимиз олдида домламизни ялонғоч ҳолатга келтириб отиб ўлдиришди. Кетиш олдидан бизларга қараб: «Қани, тез уй-уйларингга тарқалинглар домлангизнинг бу ит ўлими сизларга сабоқ бўлсин» — дея отларига қамчи босиб жўнаб кетдилар.

Биз ҳаммамиз қўрқиб йиғлашдик. Босмачилар кетгач, яқин қўшни ҳовлидан ғилдиракли замбил сўраб олдиқда, Шохид мозорга домламиз жасадини кийимларига ўраб, бир амаллаб кўмдик. Бу маросимга ёрдам беришдан одамлар қўрқардилар. Мабодо босмачиларга гап етса уларнинг ҳам аҳволи шу эди. Хўжахон домла дафн этилган жойда ҳозир истироҳат боғи жойлашган. Афсуски қабрдан из йўқ?!

Кўп ўтмай, Тешабой Раҳимов (ҳозир Каттақўрғонда яшайди), Фахриддин Шамсиддинов (Фарғонанинг собиқ обком секретари), Карим Раҳимов (марҳум)лар дарс бера бошлади. Ўқув йили охирида мактабимизга яна Ҳамза келиб дарс бериш билан бирга халқ орасида ташвиқот ишлари олиб боришни ўргатди.

Ўша кезларда биз комсомол сафига ўтгандик. Кундузи мактабда ўқиб, дарслар тугагач, одамлар орасида ташвиқот ишлари олиб борардик. Кечаси эса Шаҳрихондаги пахта заводида, той қилиб тахтланган пахталар орасида босмачилардан жон сақлар эдик.

1924 йилда Фарғонада муаллимлар тайёрлаш курсини тамомлаб, Шаҳрихон атрофидаги Сарой қишлоғига муаллим бўлиб келдим. Кундузи мактабда дарс бериб, кечаси чойхонада катта ёшдагиларга савод ўргатардик. 1925—1926 ўқув йили бошида яна Фарғонага, 3 ойлик малака ошириш курсига борганимда, Муҳиддин Қори Ёқубов ташкил этаётган Ўзбек этнографик музика ансамблининг томошасини бориб кўрдик. Томоша сўнгида Муҳиддин Қори Ёқубов залдагиларга мурожаат қилиб:

— Ораларингизда ҳаваскорлар бўлса ариза беришсин, талантлиларини танлаб оламиз, — дегани ҳозиргидек хотирамда.

Биз эртаси куни белгиланган жойга — «Дом деҳқон»га 53 киши ариза билан келдик. Бизни кўрикдан ўтказа бошладилар. Кўрик комиссиясида Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий, Муҳиддин Қори Ёқубов, Тамарахоним ва бошқа группа аъзолари бор эдилар. Биздан 3 кишини танлашди-да, эртага яна келинглар, дейишди. Кўрик жараёнида мени Ҳамза ака таниб:

— Низомиддин-ку бу! Менинг халқ мактабидаги шогирдим-ку, — деб қолдилар. Ўша имтиҳонда мен ашулалар айтиб берган эдим. Менинг бу ашулаларимни Йўлдош Охунбобоев олдин ҳам Шаҳрихонда Назирбек тоғамникида эшитган эдилар. У киши тоғам билан қадрдон эдилар. Йўлдош ота ҳам комиссияга Низомиддинни албатта олиб қолинглар, деб тайинлаб кетган экан. Эртасига борганимизда битта мени олиб қолиб, қолган икковига жавоб беришди. Шу-шу камина санъат йўлидаги ишга киришдим. Бизнинг труппамиздан Ҳамза ака тез-тез хабар олиб турар эдилар. Биз 3 ой «Дом деҳқон» айвонида машқ қилдик. Бутун труппамиз состави 16 кишидан иборат бўлиб, Муҳиддин Қори Ёқубов ҳовлисида Тамарахоним ва мен яшардик. Биз энди тайёр этнографик ансамбль эдик. Фақат ансамблимизни республика Халқ маорифи комиссарлиги қабул қилиши, давлат ихтиёрига ўтказиши керак эди.

Бир куни Ҳамза ҳам шу ерда эди, Муҳиддин Қори Ёқубов номига «Наркомпрос»дан телеграмма келди. Бу телеграмма М. Ёқубовнинг Ўзбек Этнографик музика ансамблимизни давлат ҳисобига қабул қилишларини илтимос қилиб ёзган талабномасига жавоб эди. Телеграмма мазмуни ёдимда: «Сиз бошлиқ Ўзбек Этнографик музика ансамбли давлат ҳисобига қабул қилинмайди». Телеграммани ўқиган заҳоти Муҳиддин ака Ҳамзага, Ҳамза Муҳиддин акага ғамгин ва асабий қараб қолишди. Бироз сукутдан сўнг Муҳиддин Қори ака барча труппа аъзоларига қараб:

— Бугун репетиция бўлмайди. Бориб дамларингни олинглар, эртага келасизлар деб, — жавоб бериб юборди.

Биз тўрт киши: Ҳамза, Муҳиддин Қори ака, Тамарахоним ва мен бошимизни қуйи солганча Муҳиддин Қори Ёқубовнинг уйига етиб келдик. Ҳамма жим... Ҳамза тажанг. Муҳиддин Қори ака ўзининг сочларидан тортқилаб юлиб, йиғи аралаш:

— Бу қанақаси, энди нима деган одам бўлдим, одамларимга нима дейман?! Маслаҳат беринглар, ўртоқлар! Наҳот, бизнинг мақсад ва ғояларимизни тушунишни исташмаса? Бу нима деган гап, ҳақиқат борми, ўзи? Бўлди, бас, Марказий Комитетга бутун аъзоларимиз билан борамиз, вассалом!

Шу дамда Муҳиддин Қори аканинг ёдига уч ойдан бери труппа аъзоларининг маош сиз ишлаётгани ва йўл харажатлари тушди шекилли бирдан тўхтаб, менга юзланди:

— Ўғлим сен чойхонага борғинда, Йўлдош бонг деган ўртоғим бор-ку, ўшани чақириб келгин, — дедилар.

Ҳамза бу пайтда асаблари таранг бир ҳолатда у ёқдан бу ёққа юриб турар, ниҳоятда хафа эди. Мен тезда чойхонага бориб Йўлдош акани айтиб келдим.

Йўлдош ака келгач, Муҳиддин Қори ака кўзига ёш олиб, Йўлдош акага юзланди:

— Ўртоқ, сендан бир илтимосим бор.

— Хўш, бош устига, нима экан?

— Ота-онамдан қолган ҳовли-жойни сотиб берсанг. Қанчага олса ҳам мен розиман, — деб воқеани тушунтирди.

— Майли-ку, сингилларингни қаёққа кўчирамиз.

— Бирорта жой топиб ижарага ўтказамиз. Ўша ҳовлида Муҳиддин аканинг сингиллари Иқлимой опа ва Умринисо опалар оиласи билан туришарди. Ҳамза чидаб туролмади, норози кайфиятда чиқиб кетди. Йўлдош полвон уч куннинг ичида жой топиб уларни жойлади, ҳовлини 6,5 минг сўмга сотди. Муҳиддин ака Йўлдош бонгга раҳмат айтиб, шу пул ҳисобидан труппа аъзоларига маош тариқасида 4 минг сўмини тарқатди. 2,5 минг сўмни менга берди-да, деди:

— Эртагаёқ ҳаммамизга билет олиб келинг, Самарқандга жўнаймиз, қолган пулга сиз кассирсиз.

Эртаси куни поезд билан бутун составимиз: Муҳиддин ака, Тамарахоним, Юсуфжон қизиқ Шакаржонов, Уста Олим Комилов, Аҳмаджон Умирзоқов, Тўхтасин Жалилов, Абдуқодир Исмоилов, Муҳитдин Хўжа, Жўрахон Султонов, Мадаминжон Исҳоқов, Орифжон Тошматов, Давлат Охунов, Низом Холдоров, Мамат бобо, Худойберди ва Отахўжа Саидхўжаевлар Самарқандга жўнадик.

Ниҳоят ҳақиқат қарор топди. Республика Халқ Комиссарлари Советининг раиси Файзулла Хўжаев телеграммани ўқиб, эртасигаёқ бизнинг труппамизни ҳукумат аъзолари иштирокидаги кўрикда давлат ҳисобига ўтказди.

Шундай қилиб, 1926 йил 1 апрелда Муҳиддин Қори Ёқубов раҳбарлигида республикада биринчи Ўзбек Этнографик музика ансамбли ташкил топди. Ансамблимиз республика ҳамда Иттифоқ бўйлаб қилган сафаримизда ўзини оқлади. Бизнинг коллективимизга меҳнат отпускаси ҳам берилди. Сўнг бизга Самарқандда жойлашган «Мадрасаи Турба»ни қароргоҳ этиб беришди. Мазкур мадраса ҳозир хам бор. Регистондан 500 метр чамаси нарида, шимолий томонда жойлашган, Қўшҳовуз маҳалласида, ҳозирда қариялар чойхонасига айлантирилган. Ўша бинода Қўқондан келган (Ҳамза асос солган) Миршоҳид Мироқилов раҳбарлигидаги драмтруппа ҳам жойлашган эди. Бинонинг чап томонида хужрада бизнинг этнографик музика ансамблимиз аъзолари, ўнг томондаги хужраларда Миршоҳид Мироқилов труппаси аъзолари жойлашган эдилар.

Бир куни кундуз соат бирларда ҳужра айвонида ижодий мулоқот қилиб ўтиргандик. Мадраса дарвозасидан қўлтиғида қоғоз тўла папка билан устозимиз Ҳамза кириб келдилар. Ҳаммамиз гурр этиб ўрнимиздан туриб салом бердик. Иккала коллектив аъзолари Ҳамза билан илиқ кўришдилар, ҳол аҳвол сўрашдилар. Сўнг Муҳиддин Қори Ёқубов Ҳамзани хужрага бошлаб кирди. Ҳамза ниҳоятда хафа эди. Биз ҳар биримиз у кишининг кўнглини олиш пайида эдик. Бир зумда чой, овқат келтирдик. Лекин Ҳамза на чой ичди, на овқат еди. Сўнгра хужрада Муҳиддин Қори ака, Тамарахоним ва мен қолганимни кўриб бўлган воқеани айтиб берди. Папкадаги қоғозлар унинг асарлари экан, лекин Халқ маорифи комиссарлиги вакили улардан бирортасини ҳам қабул этмабди. — Ҳафа бўлманг, сиз улуғ одамсиз, у эшитмаса сизни халқ эшитади, сизнинг асарларингиз халқ учун керак, биз учун, труппаларимиз учун керак, — дея кўнглини ёритишга ҳаракат қилдик.

Шунда Ҳамза:

— Дарвоқе, халқим учун керак, ҳа, ҳа. Биз халқ учун яшашимиз, ижод қилишимиз керак, улар вақтинча, ўткинчи тошюрак раҳбарлар бўлса, уларни деб ижоддан, халқдан чекиниш ўта ноҳақлик бўлар, — дедиларда дарров ўзларини ўнглаб олдилар.

Сўнгра биз билан маълум муддат қолиб ижод қилажагини, баъзи асарларини қайта кўриб чиқажагини айтдилар. Муҳиддин ака дарров менга қаради. Мен дарҳол англаб ўзим ётган хужрага каравот ва кўрпа-ёстиқ олиб кириб жойлаштира бошладим. Ҳамза ака буни сезиб:

— Мулла Низомиддин, менинг каравотимни дераза тагига қўйинг, — дедилар.

— Хўп, домлажон, — дедимда Ҳамза ака ўйлагандан ҳам аъло даражада жойни тайёрладим. Муҳиддин ака Ҳамзага қараб:

— Низомиддин ўзингизнинг шогирдингиз, бирга туриб ижодингизни давом эттираверинг. Сиз бўлсангиз биз ҳам бағримиз тўлиб нафас оламиз, — дедилар.

Ҳамза М. Ёқубовга миннатдорчилик билдириб, ўзига қилинган жойни кўрган заҳоти кўнгли тўлди шекилли:

— Раҳмат, мулла Низомиддин, фалакнинг гардишини қарангки, мана сизга дарс берганим ҳосилини кўриб беҳад қувондим, — дедилар.

Ҳамза билан ўша хужрада бир ярим ой чамаси бирга яшаб у кишининг хизматларида бўлдим. Ҳамза ниҳоятда кам гап ва жиддий қиёфали киши эди. Бирор ножўя ҳаракатни сезиб қолсалар шундай бир қараб қўярдилар. Шунинг ўзи биз учун кифоя бўларди. У киши танбеҳ бериб, уришиб, сўкиб ўтирмасдилар. Бутун дилидагини кўз қараши билан ифодалаб қўя қоларди.

Бир куни Ҳамза Қори акамга мурожаат қилди:

— Менинг иккита ашулам бор, шуни мулла Низомиддинга ўргатсам, — дедилар.

Жон деб рози бўлдик. Бу Фурқатнинг «Сайдинг қўябер сайёд» мусаддаси эди. Ҳамза унга икки хил куй яратиб, икки усулда куйлашга ўргатди. Биринчиси хор бўлиб айтиларди, иккинчиси якка ижро этиларди. Ҳамза дастлаб куйни ўзининг мандолинасида басталаб ижро этдилар. Ҳайит Охун эса куйни танбурга кўчирди. Кўп ўтмай бу икки ашулани шундоқ мароқ билан берилиб ижро этадиган бўлдим. Уни илк бора Инқилоб байрамига бағишланган концертда айтганман. Бу қўшиқни биринчи бўлиб Ҳамза яратган куй асосида халққа етказганимдан ўзимни ҳали ҳамон бахтиёр деб биламан.

Ҳозир 82 ёшдаман, лекин кўриб турибсиз, бардамман. Юрагимга Ҳамза солган ўша тўлқин ҳозир ҳам мавжланиб турибди, — дедиларда, қўлига танбурни олиб «Сайдинг қўябер сайёд»ни бошлаб юбордилар. Мен эса шундай кекса бир отахоннинг тиниқ, баритон овозини тинглаб, у киши дилида туғён ураётган тўлқинга, уни яратган ижодкорларга ич-ичимдан тасанно лар айтаман...

Низом ака ашулани тўхтатиб, бир уҳ тортдида;

— Шундай улуғ зотни вақтида кўп қадрламадилар, ўғлим, — дея ўйланиб қолди.

Ҳамза билан видолашув эса Шоҳимардонда 1929 йил мартида бўлган эди. Мен дафн маросимида иштирок этгандим. У кунни эслаш жуда оғир... Юрагимда шоир қолдирган тўлқин гупурарди... Ҳали-ҳали ўша тўлқин зарбини қалбим қирғоқларида ҳис этиб яшайман.

Суҳбатни филология фанлари кандидати, доцент Норқул БЕКМИРЗАЕВ ёзиб олди.

САДРИДДИН АЙНИЙНИНГ ДАСТХАТИ

Ўзбекистон ССР Фанлар академияси Ҳ. С. Сулаймонов номидаги Қўлёзмалар институтининг Ўзбек Совет ёзувчилари архивида сақланаётган прозаик, адабиётшунос Шокир Сулаймон архивини тавсиф қилиш вақтида Садриддин Айнийнинг автограф қўлёзмаси топилди.

Қўлёзма 14х20 см. форматли 4 варақ, ўқувчилар варағига, кўк сиёҳда, араб алифбосидаги эски ўзбек ҳамда тожик тилларида ёзилган. Тожик тилида «Фозил Сиддиқ яъне...» деб бошланадиган ғазалда шоир «Ҳайрат» тахаллусли Сиддиқ номли бир фозилнинг дунёдан ўтганлиги чуқур қайғу билан ифода этилган. Ундан кейин «Менинг биринчи ўзбекча шеърим» деган сарлавҳали материал келади. Унда адибнинг ўзи шоҳид бўлган воқеани тасвирлаб ёзган ўзбек тилидаги ҳазиломуз шеъри бор. Бу шеърни устоз С. Айний ўзи ўзбек тилига таржима қилган ва ушбу нусхани ўз қўли билан ёзган.

Айний шеъри.
(Ш. Сулаймон хати)

Фозили Сиддиқ яъне комили Ҳайрат лақаб,
Пушти по зад даҳри фониро ба уқбо ру ниҳод.
З-ин алам моро гиребон сабури чок шуд,
Рафт аз ин ғусса ажзои шикебое ба бод.
Муддати умраш агарчи буд бисту ҳафт сол,
Фазли накуяш намегунжид дар зайли адод,
Ҳамчу у зеҳни мусаввар дидаи олам надид,
Ҳамчу у ақл ба чашми модари гети назод.
Дар фасоҳат буд ҳамчун дар фатонат беадил,
Дар садоқат буд бе ҳамто чу дар меҳру видод.
Интизоме дошт аз фикри расояш маъак лафз,
Шаҳри мазмунро зи саъяш буд ободи зиёд,
Баъд аз ин хоҳад шудан маъмураи маъни хароб.
Баъд аз ин хоҳад ба иқлими сухан уфтад фасод.
Аз рабъи дуввумин як ними аввал рафта буд,
Дар шаби душанбе ин ғам бар сари мо уфтод.
Соли фавташ жустам аз пири хирад бо оҳ гуфт.
Дарду доғу ғам ба асҳоби садиқаш рўйдод.
(1320 ҳижрий, 1902)

ҚИСҚАЧА МАЗМУНИ

Оҳ! замоннинг зулми ва дунёнинг қарорсизлиғидан ажойиб бир қонтиқ кун ва аҳвол бизга юз берди. «Ҳайрат» лақабли Сиддиқ ном бир фозил фоний дунёни (тарк) этиб охиратға юз ўгурди. Булардан бизнинг сабр ёқамиз чок бўлди. Бу қайғудан тузумнинг состави елга учди. Унинг умри йигирма етти йил бўлса ҳам қўлға киргизган фазли саноқ этакга сиғмас эди. Оламнинг кўзи унингдек сувратлашган зеҳнни кўрмаган ва жаҳоннинг онаси, унингдек гавдалашган оқилни туғмағон эди. У фасоҳатда, зийраклиқда бўлғонидек баробарсиз ва садоқатда, дўстликда бўлғонидек тенгдошсиз эди. Лафз мамлакати унинг расо фикридан интизомлик ва унинг ҳаракатидан мазмун шаҳарининг ободлиғи зиёд эди. Бундан буён маъни ободонлиғи хароб бўлур. У сўз иқлимига бузуқлик тушса керак. Робиъи соний ойининг биринчи ярми ўтганда душанба оқшомида бу қайғу бизнинг бошимизға тушди. Мен унинг ўлуми тарихини ақл пиридан сўрадим. Ақл пири бир «оҳ» билан дард, доғ, ғам унинг садоқатли суҳбатдошларига (асҳоби сидиқ) юз берди, — деди.

* * *

Маълум бўлғонидек Бухоро мадрасаларининг ҳужралари сотти олди бўлиб мулки хусусий бўлғон. Вақфи кўп бўлғон мадрасаларнинг ҳужралари олти етти минг сўмларга жо кўтарилиб бойлару судхўр муллоларнинг қўлларига кириб битган эди. Шунинг учун фақир мулло баччаларга яхши мадрасалардан турар жой топиш жуда қийин эди. Бир йил ман ҳам Бухорода ҳужрасиз қолдим. Шаҳарнинг четларидан жой топилса ҳам у ерларда туруб дарсга давом қилиш жуда қийин эди. Шу муносабат билан ҳужраси кўп катта бир муллога бир қасида ёзиб ҳужра тилаган бўлсам ҳам у бермади. Ноилож палосу китобларимни бир ошномнинг ҳужрасига қўйиб ўзим бир кеча бир шеригимнинг ҳужрасида қўниб юрардим. Чунки, нарсаларимни ҳужрасига қабул қилғон ошнам ўз укаси билан турганидан унинг ҳужрасида мен учун ётарли жой йўқ эди. Мана шу муносабат билан пастдаги рубоийни ёзғон эдим.

Дар мадраса ҳучраи қулай нест маро,
Дар майкада важҳи нуқлу май нест (маро),
То кай гўям, ки ину вай нест маро,
Билжумла ба даҳр ҳеч шай нест маро.

МАЗМУНИ

Мадрасада мен учун бирор қулай ҳужра йўқ.
Майхонада турай десам майю закуска учун, манда пул йўқ.
Қачонгача менинг уним йўқ, буним йўқ деб юрай.
Қисқаси шуки, менинг дунёда ҳеч бир нарсам йўқ.

МЕНИНГ БИРИНЧИ ЎЗБЕКЧА ШЕЪРИМ

Мен 1900 йилда икки ўртоғим билан «Хўжаўбон» деган жойга бордик. Хўжаўбон Бухоронинг ғарби шимолийсида бўлиб, қулахомаларининг орасидадир. Қайтишда йўлдан адашдик. Кеч бўлиб дунё қоронғулашғандан бизнинг сувсиз чўлда моҳов бўлиб танимсиз аниқлашғон эди. Шу вақтда бизга бир йўл ўткувчи учраб бизни ободонлиққа чиқарди. Қишлоққа чиққанимизда йўлимиз тўй ва базм бўлаётган бир ҳовли усти билан тўғри келди. Меҳмонларни қарши олаётган тўй эгаси бизни ҳам қувонтирди. Биз ҳам базм бўлаётган хонаға кирдик. Шу базмда ўзбек бўз болаларидан ҳам кўпгина киши бор эди. Мен у саёҳатдан бир достон ёзганимда ўша баз(м)ни ҳам тасвир қилиб ўзбек бўз боласининг ўйновчи жувонға қилғон хушомадларини тожикча достон ичида ўз тили билан (ўзбекча) ёздим.

...Ҳаме кард дигар басад обу ранг

Тақалҳо жавонроки; «бизга қаранг!

Укажон ғам дардингизни олай,

Қулингизнинг қулларига қул бўлай

На бўлғай ки бизларга бир боқсангиз

Қошингизни ноз айлабон қоқсангиз

. . . .

Шу достоннинг охирида абжад ҳисоби билан тарихини ҳам пастдагича ёзғон эдим:

Чу Айний ба умр эътимоди надошт,

Ба аҳбоби ёд оварийи нигошт.

Ба тарих аз ин мисрааш пай бўри,

Бўбини ду назме ба ёд овари.

(1900) 1318

* * *

Бизнинг ёшлик замонимизда Бухорода матбаа ва матбуот бўлмағондан бу парчаларнинг ҳеч бири босилмаған, фақат Бухоронинг эски шоирларидан Афзал Махдум ном биров (1902—1904 ораларида) ўз замондошларига оид «фазоилнишон» ном бир тазкираи шуаро ёзғон. Унда менинг зикримда 1902 йилда Карки сафаримга оид ёзган бир шеъримнида бошқа бир яна бир шеър билан бирга намуна йўли билан келтирган. Лекин у китоб ҳам ўз вақтида босилмағон, очкўз ноширлар у китобни текин босиш учун китоб муаллифининг ўлумини кутиб турганлар. Афзал Махдум ўлгандан кейин (...)* йилларда Тошкандда босганлар.

20.X.35 нчи йил Самарқанд. Айний. (Имзо).

Ўзбек совет ёзувчилари архивларини тавсифи пайтида шунга ўхшаш фактлар учрайди. Бу эса ўз навбатида ёзувчи ва шоирларимизнинг ижодида ва биографиясида маълум бўлмаган қирраларини очиб беради. Ўз вақтида чоп этилмаган, мана шундай қўлёзма ҳолида қолиб кетган асарларни ўрганиб, илмга, адабиётга етказиш Институт архившунослари олдидаги вазифаларидан биридир.

Қўлёзмалар Институти ходимаси

Адиба ТОИРОВА.

* Йили ўчирилган.

• *Янги анъаналар*

ШАҲАР КУНИ

Хоразм области маркази — Урганчда «Шаҳар куни» ўтказилди. Шанба, якшанба кунларида шаҳар байрам либосига буркацди. Янгиланиш даврининг жўшқин нафаси, тинч бунёдкорлиги, халқ анъаналари ва оммавий сайиллар байрам файзига файз қўшди.

Шу муносабат билан «Совет Ўзбекистони» газетаси жамоатчи мухбири Ф. Зоҳидов халқ депутатлари Урганч шаҳар Совети ижроия комитети раиси К. САИДОВга бир неча савол билан мурожаат этди.

— Шаҳар куни қандай ўтганлиги тўғрисида қисқача гапириб берсангиз?

— Гапни шаҳарнинг тарихидан бошлай қолай. Қадимги хоразмшоҳлар пойтахти кўҳна Урганчдан аҳолининг бир қисми кўчирилиб, ҳозирги Урганчга асос солинганига 340 йил тўлди. Меҳнаткашларнинг истакларини ҳисобга олиб, бу санани «Шаҳар куни» тарзида нишонлашга қарор қилдик. Ҳар йили сентябрнинг охирги дам олиш кунида «Шаҳар куни»ни ўтказиш анъана бўлиб қолади.

Қайта қуриш жараёнида туғилган бу анъананинг аҳамияти катта эканлигини назарда тутиб, уни ўтказишга ҳар тарафлама пухта тайёргарлик кўрилди. Кўчаларни ободонлаштириш, кўкаламзорлаштириш, болалар шаҳарчаси ва спорт иншоотларини, хизмат кўрсатиш тармоқлари ва маданият муассасаларини шай қилиш, тарихий ёдгорликларни таъмирлаш борасида ишлар амалга оширилди.

Ульяновск, Минск, Чита ва бошқа шаҳарлардан, қўшни Туркманистон ССР Тошовуз области, Қорақалпоғистон АССР, шунингдек, республиканинг бошқа областларидан меҳмонлар таклиф этилганлиги байрамни чинакам дўстлик шодиёнасига айлантирди. Шаҳар марказий майдони, кўчалар ва хиёбонлар, шаҳарнинг марказий «Олимпия» стадиони эрталабданоқ одамлар билан тўлди.

Область музикали драма ва комедия театри, халқ ансамбллари, бадиий ҳаваскорлик коллективларининг чиқишлари, спорт мусобақалари зўр қизиқиш билан кутиб олинди. Ал—Хоразмий ҳайкали олдида «Шаҳримизни шарафлаймиз» мавзуидаги мушоирада воҳа шоирлари Ватан, дўстлик, меҳнат ва муҳаббат ҳақидаги шеърларини ўқиб беришди. Табиат инъомлари, саноат корхоналари ва кооперативларнинг маҳсулотлари, мўйқалам усталарининг асарларидан ташкил топган хилма-ҳил кўргазмалар, оқшом ярмаркалари гавжум бўлди. Дўстлик боғида Улуғ Ватан урушида ҳалок бўлган жангчиларга ўрнатиладиган ёдгорликка ғишт қўйиш маросимлари ҳам бўлиб ўтди.

Область театри биносида ўтказилган тантанали кечада Ульяновск область Ленинск райони ижроия комитети раиси С. Ковалёв, Тошовуз шаҳар ижроия комитети раиси ўринбосари С. Голусянс, Андижон шаҳар ижроия комитети раиси ўринбосари М. Шамсибоева ва бошқалар табрик нутқлари сўзладилар. Озарбайжон ССР Шарқшунослик институти директори, Совет Иттифоқи Қаҳрамони З. Бунёдов ўз сўзини воҳада экологик муҳитни соғломлаштиришга бағишлади. У Урганч шаҳар Совети ижроия комитети қарорига мувофиқ шаҳарнинг фахрий гражданлигига қабул қилинди.

— Индустриал шаҳар ва маданий марказ сифатида бугунги Урганчнинг тараққиёт йўли хусусида нима дейсиз?

— Ҳозир Урганчнинг аҳолиси 130 минг кишига етди. Аҳолининг кўпчилик қисмини ишчилар синфи ташкил этади. Шаҳарда ўттиздан ортиқ саноат корхонаси, 20 дан ортиқ транспорт корхонаси ишлаб турибди. Уларнинг кўпчилиги меҳнатни ташкил этишнинг янги формаларига, хўжалик ҳисоби методига ўтишяпти.

Шаҳарда социал ва маданий ривожланиш программасини амалга ошириш йўлида кўп иш қилинмоқда. Маданият, соғлиқни сақлаш, савдо ва маиший хизмат тармоқлари йилдан-йилга кенгайиб, халқнинг моддий ва маънавий эҳтиёжини яхшироқ қондириш чоралари кўрилаётир. Халқ маорифини ривожлантириш, мактаб ислоҳотини амалга ошириш режалари рўёбга чиқарилмоқда. Эътироф этиш керакки, экономикани жадал ривожлантириш ва социал вазифаларни ҳал этиш соҳасидаги ишларимиз қайта қуриш даври талаблари даражасида эмас. Ҳали кўп ишлашимиз, собитқадамлик билан олға боришимиз зарур.

— Чамаси, сиз етилган масалалар ва баъзи муаммоларни кўзда тутаётирсиз. Улардан энг муҳимлари ҳақида тўхталсангиз.

— Биринчи навбатда турар жой программаси қандай ҳал этилаётганлигини айтиб ўтмоқчиман. Бизда турар жой қурилиши давлат, корхоналар, кооперативлар ва шахсий хонадонлар ҳисобига авж олдириб юборилди. Ўтган йили 980 квартира қурилган бўлса, бу йил 1400 оила ҳовли тўйи ўтказади. Яқин йиллар ичида турар жой программаси тўла амалга оширилади. Лекин шаҳар ободончилигига ҳар йили атиги бир ярим миллион сўм маблағ ажратилаётганлиги, бу эса жуда кам эканлигини айтиб ўтиш керак.

Шаҳарда мактаблар ва мактабгача тарбия муассасалари қурилиши қониқарсиз аҳволда. Масалан, бу йил битта ҳам мактаб қурилмади, мактабгача ёшдаги болаларнинг фақат 56 проценти боғча ва яслиларга тортилган. Кўриниб турибдики, келгусида биз бу масалага жиддий эътибор беришимиз лозим. Шаҳар ирригациясини тартибга келтириш, кўкаламзорлаштириш ва дам олиш зоналари бунёд этиш, транспорт ва маиший хизматни йўлга қўйиш борасида олдимизда каттагина вазифалар турибди.

• *Ҳажв бурчаги*

Сами АБДУҚАҲҲОР

ЗАВОД ЭШИГИДА

ФЕЛЬЕТОН

Завод эшигида торгина йўлак,
Пропуска бўлмаса — киролмас бўлак...
Туш пайти. Шу жойда бўлди тўполон,
Заводга киролмай ҳалак маст Жавлон.
— Мастни қўёлмайман, кирмайсан мутлоқ!—
Қатъий туриб олди қоровул Ўроқ.
Жавлон кўп ялинди, бўлмади, ахир
Цехига сим қоқди: — «Бу қандай вахтёр»...
Трубка узатди: — Оларкансиз... Сиз...
Телефонга чақир, дер цех Бошлиғимиз!
Йўлакда янградн Бошлиқнинг сўзи:
— Нега қўймаяпсиз! Нима гап ўзи!!
— Ахир ғирт маст-ку! Қандай ишлайди!
— Э, ишни боплайди! (Жавлон ишшайди...)—
Бирга тирикчилик қилгандик жиндак,
Ўша сабил етмай қолди-да андак...
Ғизиллатган эдик эпчил Жавлонни,
Тезда киритворинг, ушламанг уни!..
Вахтёр ҳайрон, елка қисиб лол қолди,
Жавлон гердайганча цехга йўл олди!..

КОБИЛИ ШЎРВА

МИНИ — ФЕЛЬЕТОН

Ошхонага кирдим қилгали тушлик,
Ичгим келиб қолди шўрва қўй гўштлик,
Офицаант қиз ҳам оёғи чаққон,
Шўрвани келтирди сузилгани он.
Ҳа, кўринишдан у ўта мазали,
Кобили шўрва-да, нони жиззали.
Бир қошиқ ичдиму кўздан чиқди ёш,
Мунча қайноқ экан, мисоли оташ...
Шу дам ўтиб қолди официант қиз,
Дедим: — Мунча қайноқ берган шўрвангиз!
— Асл шўрва иссиқ бўлиши керак,
Қайноқ сув қуйди Шеф ҳозир бир челак!..

БИР ИДОРАДА

БЎЛГАН ВОҚЕА

Идоранинг тинчи бузилди бирдан,
Ҳамма гап бошланди асли Мудирдан.
Кундузи тушликка кетарди доим,
Қайтиб келар эди хурсанд, мулойим...
Бугун бўлса, ажаб, фиғони фалак,
Хавотирда ҳамма ҳовучлар юрак.
Гўё юз бергандай табиий офат,
Еру кўкка сиғмас ўтли важоҳат...
Бир пастда чақирди шошилинч мажлис,
Ўзи гап бошлади: — Дўстлар, биласиз,
Кун тартибда битта улкан муаммо,
Бугундан қисқарар штатлар, аммо,
Ишдан бўшаганлар ўзидан кўрсин,
Бошқа идорага хизматга кирсин!
Чўнтагидан олиб бир варақ қоғоз
Буйруқни ўқиди чиқариб овоз...
Мажлис эртасига тарқалди миш-миш,
Бўшаганлар хотинин уруғи эмиш.
Уришиб қолганмиш хотин-ла Мудир,
Одамлар бўшашин сабаби шудир!..

УНМАС ҚАРЗ

ҲАЗИЛ

Икки қаламкаш дўст учрашди бехос,
Кўпдан бери улар кўришган эмас,
Ҳол-аҳвол сўрашди одат бўйича,
Гина ҳам қилишган бўлишди пича...
— Ҳай, майли, нима иш қиляпсан ҳозир!—
Сўради бириси: — Айтишга арзир!!
— Биласан ёшликдан «Кундалик»гим бор,
Шулар асосида катта, мазмундор,
Ёзяпман «ЭСДАЛИКЛАР» номли бир китоб!
Иккинчиси шошиб айлади хитоб:
— Э, зўр-ку! Мени ҳам эсга олдингми,
Олган беш юз сўминг берар бўлдингми!
— Йўқ, ҳали у дамга икки йилча бор!
— Яна кутасан, де! Қойил, яшавор!..

ҚИЙИН МУАММО...

Ресторан олдида турарди Полвон,
Кириш—кирмасликни билмайин ҳайрон.
Шу чоқ кутмаганда келиб қолди Шер,
— Э, бахай, ресторан кирамизми! — дер.
— Хўп, дердим... — чайналди, —Йўқ илож аммо,
Ҳамён миркуруқ-да, қийин муаммо...
Командировкага кетганлар дадам,
Ойим ойлик олмаганлар ҳали ҳам.
Бувим пенсияси тегмаган ҳануз,
Уйга келмай қўйди опамиз Маҳфуз!
Каттакон заводда ишлайди иним,
Ундан сўрагани бормайди тилим...
Ўзим ҳам ҳайронман нима қилишга,
Кирсаммикин дейман бирон бир ишга!

ҒАЛАТИ ЁЗУВ...

МИНИ — ФЕЛЬЕТОН

Шаҳримизда яшар ўспирин Эдик,
(Асли исми Эргаш, биз танир эдик).
«Интурист» томонда гирди-капалак,
У ерда ишламас — эрта-кеч ҳалак..
У-бу ундиради, орттирар таниш,
Гоҳо қувишади — эшитар койиш...
Бир кун денг бир Меҳмон берибди сумка,
Сергул, сержило-ю асли клиенка.
Сумкани берди у таниш қизига,
Бу бахтдан қизиллик болқди юзига!
Мана энди Танноз дугоначаси,
Қўлдан қўймас уни кундуз-кечаси...
Сумкада, чет тилда катта ёзув бор,
Кўзга ташланади, тортар эътибор!
Аммо, мағзин чақмай ўтар бепарво,
Эдик қизига дер: — Бу ҳали ҳалво.
Яқинда оламиз совға ажойиб...
— Раҳмат, Эдик! — деди Танноз ҳам ийиб...
Шу чоқ булар ёнига келди бир Бола:
— Сумкага нима деб ёзилган, Хола!
Эдик ҳам, Танноз ҳам елка қисишди:
Бола роса кулди, сўнгра қизишди:
— Кўтариб юрибсиз асраб, бериб зеб,
Сумкага ёзилган: «АХЛАТ УЧУН!» деб!..
Текин томошадан кулар халойиқ,
Ҳа, бундайлар шундай жазога лойиқ!..

ЯКШАНБА САҲИФАСИ

Адирдаги хазина

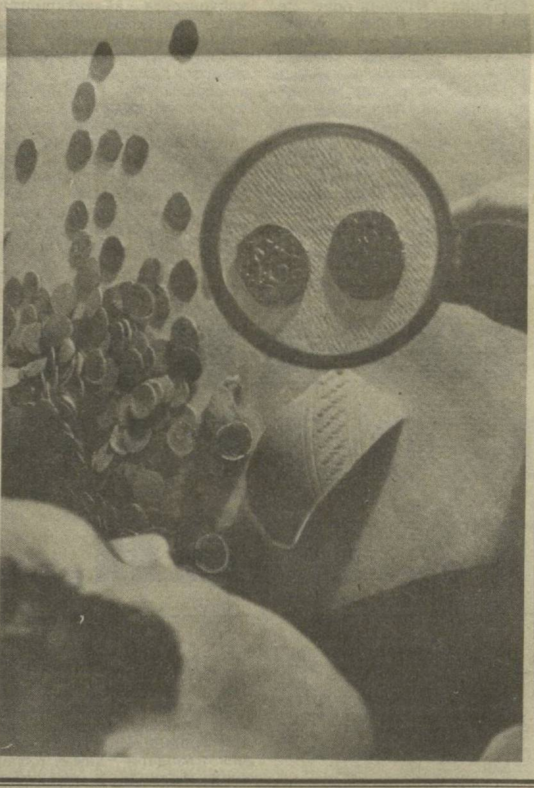

НАМАНГАН ОБЛАСТИ. Косонсой районидаги «Шарқ юлдузи» колхозининг механизатори Собиржон Холмирзаев тўсатдан хазина топиб олди. У Гурмирон қишлоғига яқин ерда иш бажара туриб, танга тўлдирилган хумга дуч келди.

Мутахассисларнинг фикрига қараганда, ҳазина ғоят ноёбдир. Барча 786 мис танга деярли VIII, IX ва X асрларга тегишлидир. Ҳозирча хазина бирор савдогар бойга тааллуқли бўлса керак деб таҳмин қилинмоқда.

Бу районда илгари ҳам турли бойликлар топилган. Музейда Кушон давлати даврига оид тангалар сақланмоқда.

Суратларда (юқорида): механизатор Собиржон Холмирзаев (чапда) Наманган ўлкашунослик музейининг илмий ходими Люция Алиева ва музей ходими Турғунбой Бойхонбоев хазина топилган ерда. VIII асрга оид тангалар.

А. КОВТУН фотолари, (ЎзТАГ).

• *Шахмат бурчаги*

ХАЛҚАРО АРБИТР М. МУҲИДДИНОВ БОШҚАРАДИ

«Кишт»... дейиш шартми?

Газетамизнинг 70 йиллигига бағишлаб ўтказилган конкурсга юборилган жавоб мактубларининг сони 15 мингга яқинлиги ҳақида хабар қилган эдик. Иштирокчилар топшириқ жавоблари билан бирга ўзларини қизиқтирадиган саволларини ҳам йўллашган. Уларнинг баъзиларига шахсан, кўпчилик учун зарур бўлганларига эса газетамиз саҳифалари орқали жавоб бериб боришни мақсадга мувофиқ деб топдик. Жойни тежаш учун кўпдан-кўп исм-фамилияларни келтириб ўтирмаймиз. Муҳими — билиш-ку, ахир.

Баъзилар ҳариф-рақиб уларнинг шохига ҳужум қилганда, албатта, овоз чиқариб «кишт», фарзинига тушганда эса «гардэ» дейишини талаб қиладилар. Бу талаб ҳали шахмат ўйини қонунлари ишлаб чиқилмаган ва аниқ ифодаланмаган даврлардан бизгача етиб келган. Ҳозирги замон қоидаларига кўра бунга амал қилиш шарт эмас. Ҳарифингиз кураш қизиганда шоҳига ҳужум қилинганини пайқамай қолгандагина «кишт» сўзини овоз чиқариб айтиш керак.

Ҳозирги замон турнирларида «мот» сўзини ҳам овоз чиқариб айтиш талаб этилмайди.

Бу ерда эскирган бошқа қоидалар ҳақида ҳам қисқача тўхталиб ўтишга тўғри келади.

Агар бирон-бир томон биринчи юришда пиёдасини икки хона олға сурмаган бўлса, уни иккита пиёдани бир хона олға суриш билан алмаштириш мумкин ёки шоҳ охирги горизонталга чиқса шу вертикалдаги бошланғич позицияга янги пиёда қўйилади ёки тахтада битта фарзин борлигида пиёда икки юришда фарзинга чиқади ёки умуман фарзин бўлолмайди ёки пиёда бошланғич позицияда қайси сипоҳнинг олдида турган бўлса, ўша сипоҳга айланади... деб даъво қилувчи ҳаваскорлар учраб туради. Буларнинг ҳаммаси ҳозирги замон шахмат кодексига сира тўғри келмайдиган тўқима қоидалардир.

Юра олмайдиган донага қўли тегиб кетган ҳариф шоҳи билан жарима юриши қиладиган қоида аллақачон эскириб кетган. Бир вақтлар ҳарифлардан бирига рақиби янглишиб шахмат қоидаларига зид юриш қилиб қўйганда уни ўз кучида қолдиришни талаб этишга рухсат берувчи бошқа бемаъни қоида ҳам бўлган.

Агар ўйин пайтида тахта қоидага кўра қўйилмагани, яъни ўйновчининг ўнг томонида оқ хона эмас, балки қора хона бўлиб қолганлиги аниқланса, дарҳол тахтани тўғри қилиб қўйиш, ўша позицияни сақлаб, бошланғич партияни шу жойдан давом эттириш керак.

Агар ўйин пайтида ҳарифлар жадвалга кўра, яъни қуръага биноан бошқа (оқнинг ўрнига қора ёки аксинча) доналарда ўйнаш кераклиги аниқланса, партия бошқатдан ўйналади. Бордию хато учрашув тугагандан кейин аниқланса, натижа ўз кучида қолади.

Жанжалли ҳолларда билимдонроқ шахматчиларга маслаҳат сўраб мурожаат қилинг ёки барча ўйин қоидалари, мусобақа пайтидаги одоб қоидалари, иштирокчилар ва судьяларнинг ҳуқуқлари аниқ белгилаб қўйилган «СССР шахмат кодекси»га амал қилинг.

Жавобларингизни текшириб кўринг.

Газетанинг 28 август сонида (№ 197. Бундан кейин фақат номер кўрсатиб борилади. Жавоб йўллаганда сиз ҳам шунга амал қилинг, азиз дўстлар) шундай масала берилган эди: оқлар — Крb1, Фс3, Ла1, п. а2; қоралар — Крd1, п. а3. Уч юришда мот.

Ечими: 1. Фg3 Крd2 2. Фf3 Кре1 3. Крс2Х; 1... Кре2 бўлса, 2. Крс1 Крf1 3. Крd2Х.

Гавҳар Исломова (Охунбобоев шаҳри), Жумабой Бешимов (Бухоро), Усмон Кўчқоров ва Рустам Собиров (Тошкент), Абдурашит Сотволдиев (Наманган райони) ва бошқалар биринчи бўлиб тўғри жавоб йўллашган.

Ечиб кўринг

Юриш оқлардан. Натижа нима бўлади?

• *Ана, холос!*

ТОТЛИ ОИЛАВИЙ ТУРМУШ

Афсуски, қанд-шакарни талон билан тақсимлашдек ачинарли қисмат Навоий шаҳрининг ҳам бошига тушди. Шаҳарликлар ижрокомнинг бу хусусдаги қарорини хурсандчилик билан кутиб олмаганликлари тушунарли.

Қанд-шакар олиш учун талонларни тақсимлашни эса уй-жойлардан фойдаланиш идораларининг шавкатли меҳнатчиларига топширишди.

Дунёда энг арзон квартира ҳақини тўламай келган ашаддий қарздорлар ҳам ЖЭК қабулхоналарида пайдо бўлишди. Ахир уларнинг ҳам ширин чой ичкилари келади.

Аммо ЖЭК ларда бундай тартиб ўрнатилди: қарзингни тўламасанг — ширин чой ичмайсан, чунки талон ололмайсан. Қўлингда квартира ҳақи тўлаш дафтарчаси бўлмаса, талон оламан, деб оввора бўлма. Квартира ҳақи тўламаганларнинг ҳаёти шакарсиз ўтмайди. Лекин уларнинг ҳаёти тобора ширин бўлмоқда, чунки юқорида айтилган «мажбур қилиш» натижасида Навоий шаҳрида сўнгги кунларда коммунал-тўлов онглилиги кескин ошганлиги кузатилмоқда.

Давлатнинг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш учун «муносиб ҳисса» қўшилди, энди шу билан чекланса ҳам бўлар. Қаёқда дейсиз, коммунал хўжалик ходимлари бюрократизм даражасини яна юқори кўтардилар. Энди улар квартира ҳақи тўланганлигини кўрсатувчи дафтарча билан бирга яна бир ҳужжатни, яъни никоҳдан ўтганлик тўғрисидаги гувоҳномани талаб қилмоқдалар.

Бу гувоҳнома нима учун керак? Бу саволга қайтарилган жавоб аҳмоқоналиги билан лол қолдиради:

— Эр-хотин ажралган бўлиб, собиқ турмуш ўртоғингиз учун қанд-шакар олаётган бўлсангизчи?

С. РУХМАЛЕВ,
ЎзТАГ мухбири.

Редактор Л. ҚАЮМОВ.

РЕКЛАМА ВА ЭЪЛОНЛАР

САМАРҚАНД МЕДИЦИНА ИНСТИТУТИ
1988—1989 ўқув йили учун
ТАЙЁРЛОВ БЎЛИМИГА
ТИНГЛОВЧИЛАР ҚАБУЛ ҚИЛАДИ

ТАЙЁРЛОВ БЎЛИМИГА ИЛҒОР ИШЧИЛАР, КОЛХОЗЧИЛАР ВА СССР ҚУРОЛЛИ КУЧЛАРИ САФИДАН ЗАПАСГА БЎШАТИЛГАН ТУГАЛЛАНГАН ЎРТА МАЪЛУМОТЛИ КИШИЛАР САНОАТ КОРХОНАЛАРИ, ҚУРИЛИШЛАР, ТРАНСПОРТ ВА АЛОҚА, ГЕОЛОГИЯ-РАЗВЕДКА ТАШКИЛОТЛАРИ, СОВХОЗЛАР, ҲАРБИЙ ҚИСМЛАРНИНГ ЙЎЛЛАНМАЛАРИ БИЛАН ҚАБУЛ ҚИЛИНАДИ.

Ишчи ва колхозчиларнинг иш стажлари мактабни тамомлаганларидан кейин камида икки йилни ташкил этиши, улар муайян корхона ва совхозда ишчи ва колхозчи вазифасида узлуксиз ишлаган бўлишлари керак. Тайёрлов бўлимига киришда шогирд бўлиб ишлаганлик ҳисобга олинмайди.

Шунингдек, тайёрлов бўлимига мактабни тамомлагандан сўнг камида икки йил касалларга қараганлик бўйича иш стажи бўлган санитаркалар ва кичик медицина ҳамширалари даволаш-профилактика муассасаси йўлланмаси билан қабул қилинадилар.

Кундузги ўрта мактабни 1987 йилда тамомлаган ва меҳнат стажига эга бўлган кишилар тайёрлов бўлимига қабул қилинмайди. Тайёрлов бўлимига йўлланган кишилар қуйидаги ҳужжатларни тавсия этишлари керак: институт директори номига ариза; 1-номерли ягона форма бўйича йўлланма (унда номзодни муҳокама қилиб йўллаётган ташкилотнинг умумий йиғилиши протокол номери ва муддати, йўлланма берилган вақт ва рўйхатда қайд этиш номери кўрсатилади). Йўлланма корхона раҳбари, комсомол (партия) ташкилоти секретари ва касаба союз комитети томонидан имзоланиб, гербли (думалоқ) муҳр билан тасдиқланади; ўрта маълумот ҳақидаги ҳужжат (асл нусхаси); раҳбар, касаба союз комитети раиси, комсомол (партия) ташкилоти секретари имзолаган ишлаб чиқариш характеристикаси; меҳнат дафтарчасидан нусха (фақат раҳбар тасдиқлаган бўлиши керак), саломатлиги тўғрисидаги медицина справкаси (086)У форма, унга фотосурат ёпиштирилган бўлиши ва справкани берган медицина муассасасининг муҳри билан тасдиқланган бўлиши керак); 3x4 см. ҳажмидаги 8 дона фотосурат.

Ҳужжатларни қабул қилиш ва суҳбат ўтказиш — 25 ноябргача. Суҳбат ўрта мактаб программаси ҳажмида химия ва биология фанлари бўйича ўтказилади.

Тингловчиликка қабул қилиш — суҳбат якунларига кўра ҳар бир ўқишга кирувчининг иш стажини, ижтимоий фаолиятини, майли ва шахсий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда институт ректорининг буйруғи билан 25 ноябрдан 30 ноябргача ўтказилади.

МАШҒУЛОТЛАР — 1 ДЕКАБРДАН БОШЛАНАДИ.
Тайёрлов бўлимида ўқиш муддати — 8 ой.

БАРЧА БИТИРИШ ИМТИҲОНЛАРИНИ МУВАФФАҚИЯТЛИ ТОПШИРГАН ТИНГЛОВЧИЛАР 1 КУРСГА КИРИШ ИМТИҲОНЛАРИСИЗ ҚАБУЛ ҚИЛИНАДИЛАР.

Адрес: 703000, Самарқанд шаҳри, Курчатов кўчаси, 110-уй. Самарқанд медицина институти тайёрлов бўлими.

Ўзбекистон ССР Соғлиқни сақлаш министрлиги
ТОШКЕНТ ФАРМАЦЕВТИКА ИНСТИТУТИ
кафедралар бўйича
қуйидаги лавозимларга
КОНКУРС ЭЪЛОН ҚИЛАДИ

Кафедра мудирлари: фалсафа ва илмий коммунизм (фалсафа фанлари доктори ёки кандидати), медицина ва фармацевтика товаршунослиги, дори-дармонлар технологияси провизорлари ва малака ошириш факультети фармакологияси (фармацевтика фанлари доктори ёки кандидати);

доцентлар: КПСС тарихи ва сиёсий иқтисод (ўзбек тилида), фалсафа ва илмий коммунизм (рус тилида), аналитик химия, фармакогнозия, микробиология ҳамда врачга қадар кўрсатиладиган биринчи медицина ёрдами курси гигиенаси ва граждан мудофааси («гигиена» ихтисослиги бўйича), дори-дармонлар технологияси ва провизорлар малакасини ошириш факультети фармакологияси;

катта ўқитувчилар: фалсафа ва илмий коммунизм (рус тилида), аналитик химия (химия фанлари кандидати), физиология ва одам анатомияси (Патология ва биология» курси билан, фан кандидати), фармацияни ташкил этиш ва экономикаси (фармацевтика фанлари кандидати), ботаника (биология фанлари кандидати), жисмоний тарбия;

ассистентлар: микробиология ҳамда врачга қадар кўрсатиладиган биринчи медицина ёрдами курси гигиенаси ва граждан мудофааси («Медицина маълумоти берадиган микробиология» ихтисослиги бўйича дори-дармонлар шакллари технологияси (3), фармацевтика химияси (2), фармацияни ташкил этиш ва экономикаси (2), токсикологик химия (1,5), физиология ва одам анатомияси («Патология ва биология» курси билан (2);

ўқитувчилар: сиёсий иқтисод (ўзбек тилида), КПСС тарихи (ўзбек тилида), рус тили, лотин тили, жисмоний тарбия (4), врачга қадар кўрсатиладиган биринчи медицина ёрдами (медицина маълумоти билан (0,5);

марказий илмий-тадқиқот лабораторияси бўйича: лаборатория мудири (фан доктори ёки кандидати), кичик илмий ходим («химия» ихтисослиги бўйича).

Конкурс муддати — 27 октябргача.

Адрес: 700015, Тошкент шаҳри, Космонавтлар проспекти, 45-уй.

ТАШКИЛОТЛАР. КОРХОНАЛАРНИНГ РАҲБАРЛАРИ ВА АҲОЛИ ДИҚҚАТИГА!
СЕРГЕЛИ БИРЛАШГАН АВИАОТРЯДИ
МИ-8 вертолётларидан фойдаланиб,
ТУРЛИ ХИЗМАТЛАРНИ КЎРСАТИШ ИМКОНИЯТИГА ЭГА

— Республика территорияси бўйлаб, жумладан бориш қийин бўлган тоғли ва чўл районларига ҳам пассажирлар, юкларни ташишни таъминлаш;

— Ҳавода монтаж ишларини бажариш ва оғирлиги 2 тоннагача бўлган йирик габаритли юкларни ташиш;

— жойни аэровизуал кузатишни, шунингдек, йўллар, газ-нефть қувурлари, электр узатиш линиялари ва ҳоказоларда патруллик хизматини таъминлаш;

— вертолёт бортидан туриб ёввойи ҳайвонларни отиш ва бошқа ишларни бабажаради.

Справкалар учун Граждан авиацияси Сергели авиаотрядининг халқ хўжалигида авиациядан фойдаланиш бўлимига қуйидаги адресга мурожаат қилинсин: Тошкент шаҳри, Сергели райони, аэропорт. Телефонлар: 58-04-52, 58-93-90.

Самарқанд давлат тарих-архитектура ва бадиий музей-қўриқхонаси

Самарқанд шаҳридаги Ўзбекистон ССР Маданият ва санъат тарихи давлат музейининг

инженерлик коммуникацияларини реконструкция қилишни лойиҳалаштириш учун ўтказиладиган

КОНКУРСДА
ҚАТНАШИШГА
ТАКЛИФ ЭТАДИ

Энг яхши лойиҳа учун мукофот белгиланган.

Қуйидаги адрес бўйича справкалар олиш мумкин: Самарқанд шаҳри, Регистон майдони. Телефонлар: 5-50-46, 5-37-76, 5-39-48, 5-32-18.

КОРХОНАЛАР, ТАШКИЛОТЛАР ВА МУАССАСАЛАРНИНГ РАҲБАРЛАРИ ДИҚҚАТИГА!

ЎЗБЕКИСТОН ССР ҚУРИЛИШ МИНИСТРЛИГИ ТУГАТИЛДИ

Даъволар тугатиш комитети томонидан 5 ноябргача қуйидаги адресда қабул қилинади: 700000, Ўзбекистон ССР Қурилиш министрлиги тугатиш комитети.

Р. — 11022. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. А. — 232. ИНДЕКС 64583. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12